

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

A. Luiga, J. Lõo, R. Rägo, M. Täevere, O. Tief.

Riigiraamatukogust ilmutatud

Sisu:

Valimiste kontroleerimine — A. Mägi. — Hugo Grotius — J. Uluots. — Hugo Grotius ja rahvusvaheline õigus — F. Korsakov. — Miks on abort karistatav — P. Poom. — Veel kord parandusemaks — H. Siimer. — Riigikohtu tegelus. — Riigikohtu otsused lhk. 9–16.

Valimiste kontroleerimine*).

Teades seda kindla seisukoha võtmise vajadust, mida tuntakse valimiste kontroleerimiste korraldamisel, eriti aga meil Eestis, kus meil Riigikogu lähemate päevade töökavas on muu seas ka valimiste kontroleerimise seaduse uue projekti arutamine, mis näeb ette suuri muudatusi meie valimiste kontroleerimise korralduses, avaldan käesoleva töö, et saada selgust, kuidas kontroleeritakse valimisi teistes tsiviliseeritud riikides ja kuidas peaksime talitama siin meie, kui tahame kinni pidada õigusliku riigi põhimõttest.

Üldisi põhimõtteid.

Kahtlemata on valimiste kontroleerimise küsimus üks tähtsamaist küsimusist neis riikides, kus olemas rahva esinduskogud. Ei hakka käesolevas töös loendama neid üldisi tuntud ülesandeid, mida seotakse valimiste kontroleerimisega. Nimetan ainult ühte suuremat ja tähtsat.

Valimiste kontroleerimine näeb oma ülesandes, kaitsta avalikku õigust, kaitsta kodanikkude neid põhiõigusi, mida lubavad ja tahavad temale kindlustada riikide põhiseadused.¹⁾

Sellest ainsast näitest on küllalt, et otsusele jõuda, kuivõrt tähtis on käesoleva küsimuse otsustamine. Siin ei võida põhimõttelistel otsustamistel teotseda kergel käel, ei, siin on vaja kanel järelekaalumisel jõuda kindlale otsusele, et peame talitama valimiste kontroleerimisel nii, aga mitte teisiti. Sest teades, et valimiste kontroleerimise siht ja eesmärk on ka kodaniku õiguste avaldamise kaitse igasuguste omavoliliste ja lubamatute teotsemiste vastu. Teades, et valimiste kontroleerimine ei ole ikkagi muud kui põhiseaduse käsitlemine vastavalt viimase mõttele ja sisule igal üksikul valimisjuhusel²⁾, siis peame ka teadma, et meie, kes korraldame oma noores demokraatlikus riigis valimiste kontroleerimist, kuulume XX aastasajasse ja seepärast ei või me heaks kiita ja omaks võtta neid valimiste

*) Ette kantud avaliku õiguse seminari tööna 6. V. 1925. professor dr. jur. et rer. pol. St. v. Csekey juhatusel Tartu Ülikoolis.

kontroleerimise mooduseid, mis olid kord nii väga kiidetud ja heaks peetud, kuid mitte XX aastasajal, vaid kunagi varemalt ja ümbruses, mida ei tunne Eesti.

Kui valimiste kontroleerimised on saanud möödapaasmatuks, siis on saanud möödapaasmatuks ka nõudmine, et valimiste kontroleerimine kuulugu õigetes kättesse; ainult siis on tast kasu, ainult siis suudab valimiste kontroleerimine täita oma suurt ülesannet.

Et käesoleval ajal on tunnustatud kahte valimiste kontroleerimise võimalust ja nimelt: osas riikides kuulub valimiste kontroleerimine seadusandlikule asutusele, teises osas riikides aga - erilisele kõrgemale kohtule riigis.

Nii siis, enne kui oma poolehoidu avaldada ühele või teisele kontroleerimisviisile peatun lähemalt üksikute riikide juures, et tutvuda nende põhjustega, mis sundisid teatavat riiki omaks võtma seda või teist valimiste kontroleerimise viisi, ja alles siis võiksime otsustada, missuguse sihi peame meie valima oma valimiste kontroleerimises, kui tahame, austades demokraatlikku riigi põhimõtet, sammuda n. n. kuldsel keskteel.

Valimiste kontroleerimine sõna kitsamas ja laiemas mõttes.

Kaua ei ole vahet tehtud valimiste kontroleerimisel selle sõna laiemas ja kitsamas mõttes. Need kaks mõistet on täiesti ühte liitnud ka konstitutsiooniline doktriin; ta räägib ainult valimiste kontroleerimisest üldse. Siiski ei võiks neid kahte eraldimõistet kunagi segada⁸⁾. On ju kaks täiesti iseasja valimiste kontroleerimine selle sõna kitsamas mõttes (Wahlprüfung) ja valimiste kontroleerimine selle sõna laiemas mõttes, n. n. valitute mandaatide kontroleerimine (Legitimationsprüfung). Valimiste kontroleerimine üldises mõttes koosneb seega kahest põhimõttest: a) valimisõiguse kindlaksmääramises ja b) valimise läbi tekkinud akti ot-

sustamine⁴⁾. Esimene, s. o. valimiste kontroleerimine sõna kitsamas mõttes kontroleerib üldiselt valimisi; otsustab igal üksikul juhul, tekkinud tüli puhul, valimise seadusepärast kui ka valijate õigusi, s. o. aktiivset valimisõigust. See tegevus sarnaneb kohtuliku tegevusega, otsustaja peab igal üksikul tülküsimuse lahendamisel teatava otsuse tegema. Kellele aga peab kuuluma säärase tüliasjade lahendamine, selle kohta on põhimõtteliselt kahesuguseid arvamisi avaldatud ja on peatuma jäädud kahel põhimõttel, nagu kord juba nimetatud, s. o. ta kuulub kord parlamendile, kord erilisele kohtule.

Tülid, mis kuuluvad siia, kui üldisse valimise kontroleerimisse, mis vaja otsustada, kui tahetakse kindlale äratundmisele jõuda, kas on teatav valimine ja tema tagajärjed seadusepärased või mitte, on enam-vähem üldised ja ühised kõigis riikides ning peaasjalikult järgmised⁶⁾: I osa: Valimisõiguste kaitse igasuguste poliitiliste kuritegude vastu; eriti on siin keelatud ja loetakse mõõduandvaks: 1) valijale tasumaksimine; 2) mitmesugusel teel valija peale mõju avaldamine, nagu ähvardus, sundimine, pettus jne.; 3) valija äraostmine (подкуп); 4) pettus valitava isiku suhtes; näit. valitaval isikul puudub passiivne valimisõigus; 5) valeteadete laialilaotamine kandidaadi kohta. II osa: Tülid, mis tulevad esile mitmesugustest vormivigadest, mille juures on märgata kuriteo tunnismärke. III osa: Vormivead, millede puuduvad kuriteo tunnismärgid. Peale nimetatud üldosade kuuluvad siia igas riigis seadusega ettenähtud erijuhud. Kõik need eksimised valimisõiguste vastu toovad esile teatud tagajärjed teatavas suuruses. Tagajärjena võib siin nimetada valitud rahvasaadiku valimise tühistamist; kuid samuti ka kriminaal- kui ka tsiviilkaristust, mis harilikult on seotud ka valimise tühistamisega (seda ei pruugi siiski igal juhul olla). Nimetatud tagajärgi arutabki asutus, kel-

lele kuulub valimiste kontroleerimine sõna kitsamas mõttes. Asutus aga, kellele kuulub rahvasaadikute volituste (mandatide) seaduslikkuse üle otsustamine, konstateerib ainult teatavat fakti, konstateerib, et teataval isikul on rahvasaadiku õigused; seda teeb ta teatud määratud tähtaja jooksul (Inglismaal näit. 10 päeva); keegi ei tõsta siis süüdistust valitud isiku suhtes ega tema valimise vastu; ka ei nõuta siin asjaolude seadusepärasuse kontroleerimist. Sel korral aga, kui avaldatakse protesti teatava isiku saadikukssaanmise viiside ehk sama isiku seaduslikkude õiguste vastu, otsustab igal üksikul juhul asutus, kellele kuulub rahvasaadiku valimiste seaduslikkuse otsustamine.

Rahvasaadikute volituste seadusepärasuse otsustamine kuulub harilikult parlamendile — rahvaesinduskogule.

Valimiste kontroleerimine käesoleval ajal.

Nagu eespool tähendasin, kuulub valimiste kontroleerimine käesoleval ajal kas parlamendile või erilisele kõrgemale kohtule riigis. Need kaks võimalust kestavad edasi veel tänapäev paralleelselt teineteisele. Kadunud on need ajad, mil valimisi kontroleeris kuningas ehk mõni teine kõrgem võimukandja riigis. Kadunud on aga ka põhimõte, et valimiste kontroleerimine kuulugu riigis parlamendile ja ainult parlamendile.

Palju enam hakkab kuuldavale tulema nõudmine, et õiguslikus riigis on parlamentaarne valimiste kontroleerimine ebaloomulik nähtus; parlamentaarne valimiste kontroleerimine on hukkamõistetav ja ta peab kaduma ning maad andma õiglasmale valimiste kontroleerimise viisile, s. o. valimiste kontroleerimine õiguslikus riigis peab kuuluma erilisele kõrgemale kohtule riigis ja seda kõik väga õigetel ning kaaluvatel põhjustel, millest lähemalt allpool.

Parlamentaarne valimiste kontroleerimine (see on valimiste kontroleerimise õigus kuulub parlamendile) on lähedas ühenduses Prantsusmaa 1789. a. revolutsiooniga (allpool lähemalt). Sest nimetatud suurest revolutsioonist peale kuulub valimiste kontroleerimine Prantsusmaal parlamendile. Kuid mitte üksi Prantsusmaa ei tunnista omaks seda põhimõtet, vaid Prantsusmaa eeskujule järgnevad ka riigid, nagu Belgia, Holland, Austria, Norra, Taani, Hispaania, Portugal, Rumeenia, Šveits, Kreekamaa, Venemaa ja Põhja-Ameerika Ühendriigid. Osa nimetatud riikidest on hiljemini siiski õigemaks arvanud anda valimiste kontroleerimine erilisele kõrgemale kohtule riigis.

Seega ei ole arvamine, nagu oleks valimiste kontroleerimise õigus parlamendi ainuõigus, mis kindlustaks parlamendile tema julgeoleku, enam kaugeltki mitte üldtunnustatud. On pooldatud ja pooldatakse põhimõtet, et tsiviliseeritud riikides ei või tsiviil-ega kriminaalprotsessi korraldamisel ega ka kohtuinstruktsioonide avaldamisel ükski kohtunik kaasa aidata, kui sellega on seotud kas kaudselt või otsekoheselt kohtuniku isiklikud huvid, tema isiklikud võimalused saada kasu või kahju vastavast korraldusest. Et aga valimiste kontroleerimine on teatud määral täiesti kohtuniku töö⁶⁾, siis on, kui anda siin parlamendile võimalus kontroleerida valimisi, temale antud seega ka kohtuniku õigused nimetatud asjas, ja siin ei saaks kunagi salata, et ei tuleks siis esile kohtuniku, kui mitte otsekohesed, siis vahest kaudsed kasud ja kahjud. On loomulik, et kasu saab teatud partei, kui on võimalus lasta parlamenti pääseda oma erakonna mehi ning kõrvaldada — takistada parlamenti pääsmisel — vastaserakonna mehi. Siin antakse sellega parlamendi enamuserakonnale võimalus kurjasti kasutada oma võimu; ja et ära hoida see sugust võimalust, siis, ütleb prof. Jaques⁷⁾, vaja talitada palujana, kes palub: „ära saada

meid kiusatusse, vaid päästa meid ära kurjast!“ Vaja siis ka võtta parlamendilt võimalus oma võimu kurjasti tarvitada, vaja hävitada see kiusav meelitus ja kurjusseviiv näiv kasu, sest me ei või kindlad olla, et poliitiline partei peab silmas alati õiglust ja et ta talitab ainult selle järgi, jättes tagaplaanile oma partei võimalik kasu. Ja et mitte ei vajuks alla vaekauss õigluse kahjuks, selleks vaja, et kunagi ei kuuluks parlamendile valimiste kontroleerimise õigus, vaid vaja anda see õigus vastavale kõrgemale kohtule, kes suudaks, olles poliitiliselt erapooletu, anda täieline garantii, et siis silmas peetak ainult õigust ja ei mitte mõne enamuspartei huviseid. Samuti ütlevad Inglise poliitikud: „Vaja võtta kõikvõimsalt parlamendilt võimalus kontroleerida valimisi, vaja tunnustada põhimõtet, et kohtunik ei pea mitte kunagi olema poliitik ning poliitik mitte kunagi kohtunik, veel vähem võib ta seda avaliku õiguse valdkonnas.“⁸⁾ Seda on silmas pidanud mitmedki riigid. On arutatud võimalusi asutada nimetatud otstarbeks erilised kohtud. Ja kuigi on arvamisi lahkumisevaid, missugune just peab see kohus olema, siiski on mitmed riigid, eeskätt parlamendi sünnimaa, Inglismaa, annud valimiste kontroleerimise selleks asutatud erilise kohtu kätte.

Tõena osutub kahtlemata mõte, et ei või lubada parlamendile säärast suurt võimu — säärast kardetavat õigust, sest siis võidak kõrvale kalduda Montesquieu võimude kolmikõpetusest ning võivad tõeks osutada Montesquieu sõnad: „Kaob vabadus, kui ühinevad kohtuvõim, seadusandlik võim ja täidesaatev võim.“ Samuti kui on kindel Põhja-Ameerika oma aja riigimehe Hamilton'i (1787) ütlus: „Vabadusel ei ole midagi kaotada kohtuvõimu ees, küll aga kõik, kui ühinevad kolm või kaks riigi võimu.“⁹⁾

Enne kui lõplikult otsustada, kas liituda ühe või teise arvamisega, peame lähemalt tutvuma valimiste kontroleeri-

mise korraga üksikutes riikides, peame tundma õppima need head ja vead, mis on ühenduses eespoolnimetatud valimiste kontroleerimise süsteemidega. Saadud andmeid kasutades püüan lõpp-kokkuvõttes jõuda otsusele, kumb neist eelnimetatud kahest valimiste kontoleerimise süsteemist on enam soodus riiklikus elus ning kumb neist on vastuvõetavam riikide enamusingkonnas käesoleval ajal, siinjuures arvestades vastavaid teaduseilmas maksvaid põhimõtteid.

Peatun eeskätt nende riikide juures, kus valimiste kontroleerimine on riigis seadusandliku asutuse — rahvaesinduskogu, s. o. parlamendi käes. Eriti peatun Prantsusmaa juures, sest parlamentaarne valimiste kontroleerimine (s. o. valimisi kontroleerib parlament) on lähedas ühenduses Prantsuse 1789. a. revolutsiooniga, ja teised riigid jälgisid selles tegevuses Prantsusmaad. Teises järjekorras peatun riikide juures, kus valimiste kontoleerimise õigus kuulub erilisele kõrgemale kohtule. Lähemalt peatun selles osas Inglismaa juures, umbes samadel põhjustel, mis nimetasin Prantsusmaa kohta.

Valimiste kontroleerimine üksikuis riikides.⁹⁾

A. Valimiste kontroleerimine kuulub riigis seadusandlikule asutusele.
Prantsusmaa.¹⁰⁾

Juba Suure revolutsiooni aastal (1789), Etats généraux kokku astumisel, tekkis suurem tüli seisuste vahel, n. n. vérification des pouvoirs (rahvasaadikute volituste seaduslikkuse järelevaatamise) pärast. Alul, juba esimesel istungil (6. V. 1789), nõudis kolmas seisus, et valimiste kui ka rahvasaadikute volituste seaduslikkuse otsustamine kuulugu kõigi kolme seisuse ühise koosoleku kompetentsi (sinnamaani otsustas iga seisus eraldi oma liikmete kohta). Ajutiselt jäi kolmas seisus erapooletuks, oodates kahe esimese seisuse,

s. o. vaimulikkude ja aadliseisuse järeleandmist ning nende arvamist kolmanda seisuse suhtes. Aadliseisus vastab aga, et nad ei ole kolmanda seisusega kunagi ühisel istungil olnud ning et nad seda ei taha teha ka tulevikus. Nüüd kokku astudes hakkab aadliseisus arutama oma liikmete volituste seadusepärast. Vaimulik seisus, püüdes lepitada nüüd juba kahte äärmist vastast, esitas ettepaneku, mille järgi rahvasaadiku valimise kui ka volituse seaduslikku otsustab iga seisus eraldi, ainult tüli puhul, kui valimiste kontroleerimisel tekivad vaidlused seisuste vahel, valitakse seisuste poolt eriline komisjon, kelle ülesanne on tüli lahendamine igal üksikul juhul. Kolmas seisus ei lepi sellega ega järgne järeleandmist. Kuningas, kes aimab asja tõsidust, püüab vastaseid omakord lepitada, esitades sama valimiste kontroleerimise kava, mille esitas vaimulik seisus, ainult komisjoni asemele seab ta tülide puhuks enda, s. o. kuninga isiku. See kava on kolmandale seisusele veel vähem vastuvõetav, ja kolmas seisus, Mirabeau'ga eesotsas, otsustas teatada teistele seisustele, et ta end kuulutab Prantsuse „rahvuskoguks“ (Assemblée nationale) ning et ta annab neile kolm päeva aega mõtelda, kas nad soovivad ilmuda ühisele koosolekule kolmanda seisusega enda volituste ning valimiste seaduslikkuse kontroleerimisele või ütlevad nad end lahti oma volitustest. Kui nimetatud kolme päeva jooksul vastust ei saada, siis otsustab kolmas seisus juba rahvuskoguna asuda oma liikmete valimiste kui ka volituste seaduslikkuse kontroleerimisele. Määratud aja jooksul (12. VI.—15. VI. 1789. a.) vastust ei saadud ja kolmas seisus kuulutas, et „rahvuskogu“ algab rahvasaadikute valimiste kui ka volituste seaduslikkuse kontroleerimist, ja et see õigus kuulub ainult temale kui Prantsuse rahva esindajale, mitte aga ühelegi teisele võimule ega seisusele, kelle seljataga on vahest ainult „käpu-

täis omapärast halvalt mõjuvat elementi“, nagu seda ütleb Mirabeau. Samal ajal otsustas ka rahvuskogu, s. o. kolmas seisus, ära nähes tuleva tormi lähene mist, juba nüüd (20. VI. 1789. a.), et ta jääb kokku ühisele istumisele senikauaks, kui on välja töötatud vastav põhi seadus, mis kindlustaks tema kui rahvuskogu õigused, mis kindlustaks aga ka rahvuskogu julgeoleku ja tegevusvabaduse. Ja üks ning suurem seesugustest õigustest on valimiste kontroleerimise õigus. (Seda muidugi on ta prantsuse riigimeeste - poliitikute arvamisel.) Siiski ilmub (23. VI. 1789.) kuninglik määrus, mille järgi kuulub valimiste kontroleerimine üksikuile seisusile, mitte aga üldisele ühisele koosolekule. Juhul, kui ühe seisuse $\frac{2}{3}$ liikmeid on teise seisuse teatava otsuse vastu, otsustab lõpulikult kuningas. Selle peale vastab Mirabeau kolmanda seisuse nimel kuningale ironiseerides: „Majesteet, praegu on siin koos Prantsuse rahva esindajana rahvuskogu, aga mitte états généraux“. Seega jääb kokkulepe seisuste vahel saamata; kuninga määrus jääb jus nudum'iks. Mõni päev edasi ja kuningas tunnustab läheneva tormi sunnil kolmanda seisuse õigusi. Ja siit peale omandab rahvuskogu valimiste kontroleerimise õiguse, ta ei kaota seda ka suure revolutsiooni mõllus ja omab seda praegugi, kui parlamendi erilist endakaitse-õigust, kui õigust, mis võimaldab parlamendile vabad töövõimalused (seda muidugi Prantsuse riigimeeste arvamisel). Parlament on siin alati ise kasutanud seda õigust. Ainult erilistel juhtumustel, eriliste asjaolude kindlakstege miseks valitakse selleks erilised komisjonid.

Rahvasaadikute volituste seaduslikkuse kontroleerimine kuulub nüüd samuti kui ka alati varemaltki parlamendile, s. o. seadusandlikule asutusele. On maksev määrus, mille järgi uuesti valitud seadusandlik asutus ei saa asuda tööle vare-

mini, kui ei ole kontroleeritud enamuse mandaadid ja valimise seadusepärast. Praegune kord on kindlaks määratud 1875. a. 16. juuni põhiseadusega, mille § 10 ütleb: „Kumbki koda on kohtunikuks oma liikmete valimise ning nende valimise seadusepärast suhtes“.

Ühenduses Prantsusmaa valimiste kontroleerimisega on tekkinud mitmed arvamisid, on tekkinud teooriad, kuidas oleks parem teostada seda kontroleerimist: Neil teooriail on suurem tähtsus olnud ja mitte üksi Prantsusmaa valimiste kontroleerimise korraldamisel, vaid ka paljude teiste riikide, eriti aga Saksamaa valimiste kontroleerimise seaduslikkuse kohta.

Hispaania.¹¹⁾

Tegelikult võiksime ja ka peaksime Hispaaniat arvama nende riikide hulka, kus valimiste kontroleerimine kuulub erilisele kohtule. Sest ka 1876. a. 30. juuni põhiseaduse § 34, mille järgi valimiste kontroleerimine kuulub parlamendile, on muudetud 1907. a. 8. aug. valimisseadusega. Vastavalt sellele on käsitatud Hispaaniatki nende riikide hulgas, kus valimiste kontroleerimine kuulub kohtule (H a t s c h e k, Das Parlamentsrecht; C s e k e y, Jogállam (Õiguseriik, Ungari õigus-teaduslik ajakiri, Budapest 1925, XXIV aastakäik 5. ja 6. vihk, lk. 207). Kuid kuigi kuulub valimiste kontroleerimine Hispaanias 1907. a. valimisseadusega erilisele kohtule, ometi teeb tüli puhul valimiste kontroleerimisel lõppotsuse parlament (H a t s c h e k, Das Parlamentsrecht, lk. 471). Käsitan siis ka Hispaaniat nende riikide hulgas, kus valimiste kontroleerimine kuulub parlamendile. Tegelikult on 1907. a. seadusega Hispaanias valimiste kontroleerimisel tegevad kaks instantsi: esimene, s. o. kõrgem kohus, toimetab n. n. valimiste eelkontroleerimist, kuna lõppotsuse tegemine kuulub saadikutekoja täiskogule (H a t s c h e k, sealsamas).

Aastast 1838 kuulub valimiste kontroleerimine Hispaanias saadikutekojale, kes teostab oma õigust saadikutekoja poolt valitud erilise komisjoni kaudu, kuna vaidluse puhul kuulus otsustav sõna lõppotsuses ikka üldisele saadikutekojale, s. o. kui tervikule (dem Plenum des Hauses). Komisjon ei suutnud rahuldada hispaanlase umbusku valimiste kontroleerimises. Seal maksab ütlus: „Heal meelel ustakse Hispaanias imesid, pühade ja apostlite ilmumist, kuid mitte kunagi ja mitte keegi ei usu valimiste puhtastüdamlikkusse.“¹²⁾

Valimisseadusega 8. aug. 1907 kuulub valimiste seaduslikkuse kontroleerimine komisjoni asemele selleks asutatud erilisele kohtule — kõrgemale tribunaalkohtule (kõrgema tribunaalkohtu erilise otsustamisega osale — senatile). Lõppsõna ütlemine kuulub aga siiski saadikutekoja üldkoosoleku kompetentsi. Üldiselt esitatakse kõik juhud, mis seletust vajavad, otsustamiseks eelnimetatud kohtule. Kohtu koosseisu kuuluvad kõrgema tribunaali vanemad kohtunikud ja tribunaali president. Nimetatud kohtunikud ega teised tribunaali kohtunikud ei või olla saadikutekoja ega senati liikmed, samuti ka senati ega saadikutekoja liikmekandidaadid; nimetatud kohtunikkudeks ei või olla isikud, kes viimaste nelja aasta kestusel on olnud kas saadikutekoja või senati liikmeks. Kaebusega võivad ses kohtus esineda kõik isikud, kellel on valimisõigus. Enne kaebuse arutamist tribunaalkohtus või õigemini ütelda, kui kaebust üldse ei ole esitatud, vaatab saadikutekoda läbi kandidaadi kohta olevad andmed, et otsusele jõuda, kas tunnistada valimisi teatud kandidaadi kohta maksvaks, kas kandidaadil on neid õigusi ja kas kandidaadil ei ole mingit riigiametit, mis keelab osa võtta saadikutekoja kui ka senati tegevusest, ja kas ei ole määrgata siin mingit üldist kuritarvitust niivõrd valimises üldse kui ka valimise korraldamises. Kui saadikutekoda leiab

valimises midagi seadusevastast, midagi, millega saadikutekojade liikmed ei suuda rahul olla, siis peab tribunaalkohus otsustama: 1) kas ei ole tarvilik kuulutada teatud valimist tühistatuks, 2) kas ei ole õigem, kui kutsuda saadikutekotta või senatisse teine kandidaat, s. o. niusugune, kelle valimise võimalus on enam õiglane, ja 3) kas ei peaks käesoleval juhul, s. o. kui ilmsiks tulevad kuritarvitused, teatud maakonnalt ära võtma üldse valimisõigus. Otsustab kohus siin jaatavalt, siis on valimine sellega juba tühistatud. Otsustab kohus aga teisiti, kui arvab saadikutekoda, siis jääb maksma saadikutekojade otsus ja saadikutekojade juhatus esitab kohtule otsustamiseks uue kandidaadi. Juhul, kui kahel kandidaadil on valimiste tagajärjel ühesuurused valitavuse-õigused, siis ei otsustata mitte, nagu harilikult, loosiga, vaid siin otsustab juba saadikutekoda ja harilikult ikka selle kasuks, kes on olnud varemalt valitud seesugusele kohale või kes on varemalt saanud rohkem hääli; on ka siin kandidaatidel ühesugused õigustused, siis otsustatakse vanema kandidaadi kasuks, ja ainult siis, kui on ka vanadus ühesugune, otsustatakse loosiga. Rahvasaadikute volituste seaduslikkuse kontroleerimine kuulub ainult saadikutekojale.

Parlamentaarne valimiste kontroleerimine teistes riikides.

Peale kahe käsitatud riigi kontroleerib parlament rahvasaadiku valimise ja volituste seaduslikkust, peale väheste kõrvalekaldumiste, ka Põhja-Ameerika Ühendriikides. Põhiseadus § 5 art. 1 ütleb: „Iga koda on ise kohtunikuks oma liikmete valimise, volituste ja õiguste suhtes.“ Samal seisukohal on Belgia, Norra, Hollandi, Šveitsi, Taani ja mõne Saksa osariigi vanemad põhiseadused; samal seisukohal oli Saksa keisririigi põhiseaduse § 27.

Kuid mitte üksi vanemad põhiseadused ei ole asunud seesugusele seisukohale, vaid siia on jõudnud ja jäänud ka uuemaid põhiseadusi, kui on seda näit. Rumeenia põhiseaduse § 44. 28. III. 1923. aastast. Läti põhiseadus 15. veebruarist 1922. a. avaldab oma § 18: „Oma liikmete valimiste kontroleerimine kuulub parlamendile endale.“ Lõunaslaavia põhiseadus 28. juunist 1921 sisaldab oma § 76: „...oma liikmete valimiste kontroleerimine kuulub Narodna Skupschtina'le. Nõukogude Venemaa põhiseaduse (SSSR. põhiseadus) XV peatükk § 71—78 räägib valimiste kontroleerimisest ja tühistamisest ning saadikute ärakutsumisest, kus muu seas on määratud: „Kogu materjal, mis puutub valimisi, antakse üldisele järjekorras järgmisele nõukogule läbivaatamiseks, kes selleks otstarbeks nimetab erilise mandaatkomisjoni. Oma otsusest teatab komisjon nõukogule ning lõppotsus teatud tülide puhul kuulub siin nõukogule. Kui teatud kandidaadi valimist ei kinnitata, kuulatakse välja uued valimised. Kui kogu valimistel on teataval viisil seadusevastaselt talitatud, siis esitatakse valimise tühistamise küsimus järgmisele kõrgemale nõukogu võimule, kuna lõppinstantsina esineks siin Ülevenemaaline Täidesaatev Keskkomitee.“¹³⁾

Umbes samasugune valimiste kui ka rahvasaadiku volituste seaduslikkuse otsustamine on ette nähtud ka Hiina põhiseadusega 1912. a.¹⁴⁾

Eesti põhiseadus ei lausu valimiste kui ka rahvasaadikute volituste seaduslikkuse otsustamisest sõnagi. Ainult Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahva algatamise seaduse § 90 — 2. juulist 1920 (R. T. 105/106) ütleb: „Lõppotsuse oma liikmete volituste seaduslikkuse kohta annab kokkuastunud Riigikogu.“ Valimiste kontroleerimist alustab meil jaoskonnakomisjon, jätkab seda tööd ringkonnakomisjon, kuna lõppotsuse tegemine kuulub, nagu kord öeldud, Riigikogule. (Ring-

konna-komisjon saadab kogu materjali tehtud otsustega Riigikogu juhatusel.)

Eesti.

Samal ajal, kui puudub meil vastav vajalik korraldus rahvaesinduse valimiste kontroleerimisel ja on meie rahvaesinduse valimiste kontroleerimine korraldatud mitte õigusliku riigi põhimõtete alusel, on aga meie omavalitsuste valimiste kontroleerimine korraldatud palju õiglasemal ning kohasemal alusel. Nii näeme neis seadustes, mis reguleerivad omavalitsuste valimiste kontroleerimist (R. T. nr. 147/148 § 70—78 — 1920. a.; samuti § 28 ning § 1 ja R. T. nr. 26. § 65—73 — 1921. a.; R. T. nr. 3 — 1921. a.) juba kohtulikku kontroleerimist.

Nimetatud seadustes avaldatud põhimõtteid võidakse väga hästi kasutada ka meie rahvaesinduskogu valimiste kontroleerimisel. Kuid mitte üksi, et seda võidakse, vaid palju enam on see tungivalt tarvilik, eriti siis, kui silmas peame, et meie noore riigi alusmüüride ehitamisel ei või lubada sääraseid põhimõtetel asjade otsustamisel vildakut teotsemist, kui soovime tunnustada õigusliku riigi põhimõtet, kui soovime väärlisena esineda teiste haritud riikide peres, kui soovime oma kodanikkudele kindlustada neid õigusi, mida tahtis temale lubada Asutav Kogu, välja töötades meie käesolevat riigi Põhiseadust.

Itaalia.¹⁵⁾

Itaalia valimiste kontroleerimises võib märgata üleminekut parlamentaarsest valimiste kontroleerimise korrast kohtulikule valimiste kontroleerimise korrale. Alamkoja määrusega 1888. a. nimetab alamkoja presidentselleks otstarbekserilise komisjoni, mis koosneb 20 liikmest ning mis toimib valimiste kontroleerimisel samuti, kui teeb seda kõrgem kohus. Komisjonil on õigus kohale uurima saata uurimiskomisjoni, samuti on tal õigus välja kutsuda tunnista-

jaid, kui neid vajatakse. On olnud kavatsusi seda korraldust muuta ja asutada valimiste kontroleerimiseks eriline kõrgem kohus; kuid see kavatsus on teostamata ja 1912. a. seadusega kestab edasi endine kord.

B. Riigid, kus valimiste kontroleerimine kuulub erilisele kõrgemale kohtule.

Inglismaa.¹⁶⁾

Peatun lähemalt Inglismaa kui maa juures, kust on võrsunud erikohtu kaudu valimiste kontroleerimine. Teiste riikide juures peatun ainult mööda minnes ja näiteks.

Üldine valimiste kontroleerimine on ka siin, nagu pea igal pool, välja kasvanud rahvasaadikute volituste seaduslikkuse otsustamisest. Inglismaal võime selles arenemisjärgus tähele panna üldiselt kolme staadiumi.

Esiteks, valimiste kontroleerimine kuulub kuningale ja tema nõukogule kuni XIV aastasaja teise pooleni. Valimiste kontroleerimise vajadus on siin seotud rahvasaadiku palgasaamise õigusega. Abiks oli kuningale tema kantselei. Üldiselt oli aga ainult kuningal õigus midagi otsustada, kõrvalistel isikutel puudus seesugune õigus. Tegelikult ei olnud siis muud vajagi, sest saadikuametiga olid seotud rasked kohustused, ja sinna püüdma hakata ei olnud kellelgi põhjusi.

Alles hilisemal ajal — katoliikliku kuninganna Maria valitsemise aja alul võib märgata, et saadikutekogud püüavad omale saada oma liikmete valimiste seaduslikkuse kontroleerimist. Lähem kokkupõrge tuleb aga alles Jakob I päevil, mil see andis välja määruse, et kuninglik kantselei peab kõik valimiste aktid kontroleerima, et ei ole õigust rahvasaadikuks saada isikul, kellel puudub tõsine usk või kes on teatavat karistust kannud. Kui aga sääraseid isikuid on rahvasaadikute kohtadele valitud, tuleb nad kõik nende

kohtadelt tagandada. Parlament oli aga kuninganna Elisabeti päevist peale seda õigust omaks pidanud ning viimastel valimistel seda õigust ka kasutanud. Ja ta nägi kuninga ülalnimetatud määruses oma õiguste kitsendamist. Aastal 1604 tuleb kokkupõrge esmalt kuninga ja parlamendi vahel, hiljemini aga ülemkoja ja alamkoja vahel. Kuningas ja hiljemini ka ülemkoda annavad järgi ning valimiste seaduslikkuse seadusepäraseks otsustajaks jääb alamkoda.

Esihakatuses omandab ta otsustamisõiguse ainult rahvasaadikute volituste seaduslikkuse üle, kuna valimiste seaduslikkuse otsustamine ei kuulu temale. Kuid pärast vastavat konflikti ülemkojaga omandab alamkoda XVIII aastasaja algusest peale valimiste seaduslikkuse üle otsustamise õiguse täiel määral ning piiramata kujul. Kuid alamkoda, omades seesugust võimu, ei suutnud siiski kuigi kaua isegi ennast rahuldada. Peagi tulevad kuuldavale arvamisid, et alamkoda kui tervik ei suuda seda võimu otsekohe teostada, sest siin avaneb enamus-parteil suur võimalus oma võimu maksuma panna, kuigi mitte õiglasel teel. Selleks võeti 1774. a. vastu seadus, kuigi kuninga vastuseisemisel, et valimiste seaduslikkuse kontroleerimine kuulub alamkoja erilisele komisjonile. Komisjoni moodustamiseks valis alamkoja juhatus 100-st kokkutulnud liikmest loosiga välja 49 isikut. Neist 49 isikust oli õigus mõlemal parlamendierakonnal ühekaupa ja kordamisi kõrvaldada liikmeid komisjonist, kuni järgi jäi 13 liiget. Nendele lisaks nimetab kumbki partei veel ühe oma esindaja. Määrati enam-vähem kindlaks (1835. a.) üldised komisjoni teotsemise põhimõtted kui ka üldised eksimiste liigid ja osad, mida võib sellel komisjonil otsustada tulla (seadused 1842., 1852. ja 1854. a.). Sellegi pärast ei suudetud leida täielikku rahuldust säärasest valimiste seaduslikkuse kontroleerimisest ja juba 1839. aastast peale algab uus ka-

vatus muuta vast asutatud valimiskomisjoni koosseisu. Ja vastava seadusega vahendati komisjoni liikmete arv 15 pealt 6 peale. Sellega loodeti komisjonist kõrvaldada parteilikkust, mis sinnamaani end vahetevahel siiski tunda oli annud. Loodetud eesmärki ei saavutatud ka selle korraldusega, ja 1843. a. otsustatakse, et igal istungjärgul nimetatakse alamkoja juhataja poolt kuueliikmeline alaline komisjon, mille koosseisu kinnitab rahvasaadikute üldine koosolek. Komisjon omalt poolt seadis ametisse neljaliikmelise alamkomisjoni, kes esines tegeliku asja-arutajana. See kestab kuni 1867. a., mil valitus, kuigi väga konservatiivne, esitas saadikutekojale seaduse-eelnõu, mille järgi rahvasaadiku valimiste seaduslikkuse üle otsustamine kuuluks erilisele selleks otsustamiseks asutatud kohtule. Alamkoda on sellega nõus ja esineb ettepanekuga, anda valimiste seaduslikkuse üle otsustamine kõrgemale kuninglikule kohtule. Valitus leiab, et see pole vastuvõetav, ja teatab alamkojale, et nende ettepanek ei ole mitte üksnes mitte soovitav, vaid on koguni kahjulik, sest kui kõrgem riigikohus hakkab end segama politika-asjadesse, siis kannatavad selle tagajärjel niihästi kohus kui ka valimiste seaduslikkuse kontroleerimine. Seda silmas pidades jõutakse ühisele otsusele ja asutatakse 1868. a. valimiste kontroleerimiseks kolmeliikmeline eriline kohus. Hiljemini, 1879. a., muudetakse see kohus kaheliikmeliseks. Kohtunikud on siin, samuti kui teisedki ametnikud, kindla palga saajad. Sellest ajast peale kuulub parlamendile ainult rahvasaadikute volituste seaduslikkuse järelevaatamine. Selle korruga on rahuldust leidnud niihästi enamus kui ka opositsioonierakond parlamendis. Ja kuni tänase päevani jätkub Inglise poliitikuil usku, et valimiste seaduslikkuse otsustamise õigus on antud õigeisse kätte ja ainult üksikuil erijuhtudel on tegev alamkoja poolt ellukutsutud kuninglik komisjon.

Saksamaa.¹⁷⁾

Nagu mitmetes teistes riikides, oldi ka Saksamaal esialgu arvamisel, et ainus õige valimiste seaduslikkuse otsustamise tee on, austades konstitutsioonilist doktriini, anda see kontroleerimine Riigipäevale kui niisugusele, kes teostab oma õigust juba osakondade kaudu. See usk on siin mitmelgi sama kindel, kui on ta seda Prantsusmaal. Ka siin on avaldatud arvamist, et valimiste seaduslikkuse otsustamise õigus on üks hädatarvilisem ja tugevam parlamendi endakaitse abinõu. Ei puudunud aga ka isikud, kes võtsid eeskujuks Inglismaa, kus tollel ajal asutati eelnimetatud otstarbeks alamkoja eriline komisjon. Võrreldi üht ja teist moodust ning hakati kihutustööd tegema selles suunas, mis viis Saksamaa valimiste seadusepärasuse kontroleerimise meetodi lähemale Inglismaa omale. Aastal 1876 annab Riigipäev välja määruse, millega antakse valimiste seadusepärasuse kontroleerimine erilisele komisjonile. Põhiseadusega 11. augustist 1919. a. muudeti endine riiklik kord. Muudeti ka endine valimiste seadusepärasuse kontroleerimine komisjoni kaudu ja asutatakse seks otstarbeks eriline kohus.

Lõplikult ei ole aga see kohus Riigipäevast eraldatud, sest ta asub Riigipäeva juures, peab oma istungit Riigipäeva istungi ajal: tarvitab abitööjõuna ka Riigipäeva kantselei personaali.

Võiks ütelda, et siin on Riigipäeva valimiste kontroleerijaks kohus. Tähtsam side nimetatud kohtu ja Riigipäeva vahel seisab selles, et Riigipäev valib oma liikmetest kolm kohtunikku, kuna alalised on kaks kohtunikku. Kohtuotsus on siin süüski juba lõppotsus, sest puudub edasi kaebamise võimalus.

Ette on nähtud ka erikomisjonide asutamise võimalused, nagu neid esineb Inglismaal. See ei tähenda aga kaugeltki veel mitte kohtu võimu kitsendamist, vaid

ta on enam kõrvalise tähtsusega asjaolu.

Üldine kohtu korraldus on käsitletud riigi põhiseaduses, samuti kui on Preisi valimiste seaduslikkuse kohtu korraldus käsitletud Preisi põhiseaduses. Kohtu koosseis on: 1) Riigipäeva poolt valitud liikmed — nad on valitud harilikult teatud valimisperioodi kestuseks. 2) Riigi ja kõrgema administratiivkohtu esindajad. Üldine kohtu korraldus on siin maksma pandud Valimiste Kontroleerimise Korraldamise Seadusega 8. oktoobrist 1920. a.

Ungari.¹⁸⁾

Juba XIX aastasaja esimesel poolel määrab põhiseadus, et Ungaris kuulub valimiste kontroleerimine saadikutekojale. Samuti kuulub saadikutekojale otsustamine rahvasaadikute volituste seaduslikkuse üle. Saadikutekoda teostas oma õigust erilise kohtu komisjoni kaudu. Üldiste tülide tagajärjel kitsendatakse 1874. aastal seadusandlikul teel parlamendi võimu valimiste kontroleerimisel. Siin määrab seadus G.-A. XV, 1899. aastast: „Tülide puhul, mis tekkinud valimiste tagajärjel, otsustab kuninglik kuuria“.

Kuninglik kuuria on ühtlasi kõrgem kohtuinstants riigis. Kuigi on maksev eriline kord valimiste tagajärgede kontroleerimisel kohtu kaudu, süüski jäid teatavad, isegi suured õigustused parlamendile. 1908. a. seadusega anti valimiste seaduslikkuse kontroleerimine 12 aastaks kuninglikule kuuriale, seega kõrgemale kohtule riigis, kuigi 1907. a. seaduse eelõu, mille esitas valitsus, näeb ette kuninglikult kuurialt valimiste kontroleerimise õiguse äravõtmist ja selle andmist selleks asutatava täiesti erilisele kohtule, mille liikmed on osalt kõrgema administratiivkohtu, osalt kuningliku kuuria liikmed. Saadikute volituste seadusepärasuse üle otsustab ka sellel korral saadi-

kutekoda. Valimisseaduse 1925. a. XXVI § 100. — 139. järgi kuulub valimiste kontroleerimine Ungaris kõrgemale administratiivkohtule.

Et kindlamat sihti ja tegevuspiire määrata valimiste kontroleerimisele, on kuritegude jaoks valimiste puhul sisse seatud, nagu Inglismaal, eriline kataloog, kus loendatakse kõik eksimuste liigid ja tagajärjed (samuti on ka meil Eestis valimisseadusega 2. juulist 1920. a. ära määratud karistus ja tagajärg võimalikult igal üksikul eksimisel valimiste puhul).

Peale harilikkude eksimuste, mida tunnustatakse kõigis tsiviliseeritud riikides ja milles nähakse teatud tagajärgi, on Ungaris üles loetud terve rida eksimusi valimiste puhul, mis on enam-vähem maksvad ainult Ungaris. Nii on keelatud valija peale mõjumine niihästi ametlikult kui ka muidu hingeliselt, keelatud on valijat takistada vabalt kandidaati valimast. Kui säherduse süüteo olemasolmisel selgub, et samade teguviiside puudumisel, mis on keelatud kui süüstegu, oleksid valijad valinud vastaskandidaadi, kes aga nüüd valimata jäi vastavas suuruses häältearvu puudumisel, siis on see kvalifitseeritud süüstegu; kui aga selgub, et ka vastasel teotsemisel, s. o. süüteo puudumisel, praegu valimata jäänud kandidaat vastavat arvu hääli ei oleks saanud, siis on valimiste tagajärjed maksvad, kuigi on olemas eelnimetatud asjaolud, mis kui süüstegu on keelatud.

Rootsimaa.¹⁸⁾

Valimiste kontroleerimine varematal aegadel kuulub Rootsis kuningale — riigivalitsejale. Aadliseisusel läheb korda varemalt saada omale enda liikmete volituste seaduslikkuse kontroleerimine, kuna teiste rahvasaadikute valimiste kui ka volituste seadusepärast kontroleerib kuningas oma kantselei kaudu. Alles 1723. aasta seadusega määratakse, et iga seisus kontroleerib oma saadikute volituste seaduse-

pärast. Samuti on määratud, et keegi ametnik ei tohi mingisugust mõju avaldada valimiste kohta. Säärase olukorraga ei lepitud kaua, ja a. 1810 ilmub uus seadus, mille järgi kuulub valimiste kontroleerimine koha peal n. n. „Lauds-höf-ting'ile“, mis esineb valimiste kontroleerimisel esimese instantsina. Lõppinstantsina esineb kõrgem riigikohus. — Valimisseadusega 26. maist 1909. a. kuulub valimiste kontroleerimine riigis kõrgemale administratiivkohtule. (S. Csekey ajakirjas „Jogállam“ lk. 208). Rahvasaadikute legitimsioon kuulub II kojale.

Kreekamaa.¹⁹⁾

1911. a. põhiseadusega on lubatud valimiste kontroleerimine erilisele valimiste kontroleerimise kohtule. Kuni 1911. a. oli maksev Prantsusmaa korraldus, s. o. kontroleerimist valimistel teostas parlament. Vähemat aega (30. IV. 1868 — 10. VII. 1869) oli tarvitusel kontroleerimine ka parlamendi komisjoni kaudu. Varem ajal, kui ütles lõppotsuse parlament, teatas parlamendi president, kas teataval isikul on rahvasaadiku õigusi või mitte. Kuni rahvasaadikud ei olnud veel otsust teinud teatava isiku — saadiku kõrvaldamiseks saadikutékogust, omas saadik siiski kõiki saadiku õigusi, senikaua kui tema volituse seadusepärast ei olnud kindlaks määratud. Seesugune saadik omab õigusi täiel määral ka siis, kui tegelikult üldse ei ole valitavuse õigust. Et aga saadikutekoda kasutas siinset õigust poliitiliseks võtluseks, siis tuli pööre ja nimelt, nagu varemalt nimetatud, pööre kohtu poole.

Kohtulik valimiste kontroleerimine teistes riikides.

Peale käsitletud riikide teostab valimiste seadusepärast kontroleerimist eriline kohus veel vanade põhiseaduste järgi (Kaanadas²⁰⁾ 1874. aastast, Soomes²¹⁾ valimisseadusega 20. juulist 1906. a. § 76 — 79 ja § 13. ja 16. valimisseaduses avaldatud

seadusega 22. juulist 1918. a., Bulgaarias²²⁾ 25. augustist (1. sept.) 1882. a. § 102., Serbias²³⁾ põhiseadusega 6. (19) aprillist 1901. a. § 46. järgi, Jaapanis²⁴⁾ põhiseadusega 1899. a. Samuti määrab seda ka hilisem Belgia põhiseadus.

Uutest põhiseadustest on sellele seisukohale asunud Tšehhoslovakkia²⁵⁾ põhiseadus 29. veebruarist 1920 § 19-a, mis ütleb, et valimiste kohta otsustab valimiskohus. Poola 1921. a. 17. märtsi põhiseaduse § 19 ütleb, et „valimiste asjus, mille vastu on protesteeritud, teeb oma otsuse kõrgem kohus“.

Erilisele kohtule kuulub valimiste seaduslikkuse kontroleerimine veel Austrias²⁷⁾ ja Portugalis²⁸⁾ põhiseadusega 21. augustist 1911. a.

III.

Käsitelles seega üksikuid riike näeme, et suur osa riikidest on valimiste seaduslikkuse kontroleerimisel jäänud peatuma parlamendi juurde. Samal ajal on aga teine, samuti suur osa riikidest ses küsimuses peatuma jäänud kohtu juurde. Ja paljudes riikides on eelnimetatud otstarbeks ellu kutsutud erilised kõrgemad kohtud.

Silmas pidades ka teaduses avaldatud kahesuguseid arvamisi on võimalik lähemalt otsustada, kumb neist eelnimetatud kahest printsibist oleks praegusel ajal vastuvõetavam ja soovitamam üksikuile riikidele. Ei ole kahtlust, et neis riikides, kus on sisse seatud rahvaesinduskogud, on üks tähtsamaist küsimustest see, kes otsustab rahvasaadikute volituste ja valimiste seaduslikkuse üle.

Kui suur osa põhiseadusi ütleb, et see õigus kuulub parlamendile, ja kui Prantsusmaa ning Saksamaa õpetlasi on seda õigust kaitsmas parlamendile, kui nad näevad siin õigust, mis kindlustab parlamendile tema olemasolu ja iseseisvuse, siis on siin varem aegadel ka oma põhjused, mida aga raskem on leida nüüd sel ajal.

Põhjuseks, miks kontroleerib parlament valimiste seadusepärast, on asjaolu, et siin on seotud liiga lähedalt kohtu tegevus valitsuse ja administratiivse tegevusega. Samasuguseks põhjuseks on siingi arvamine, et kui valimiste kontroleerimine kuulub parlamendile suveräänse õigusena, siis kaitstakse end n. n. kabinetliku kohtumõistmise. (Kabinettsjustiz) vastu²⁹⁾.

Valimiste kontroleerimine käsitleb, eeltoodust nagu näha: 1) Üldist valimisõigust ja 2) valimisakti enda kui niisuguse otsustamist³⁰⁾.

I osa on subjektiivne avalik õigus, on õigus, mis annab üksikule isikule võimaluse osa võtta riigivalitsemisest. See on individuaalne õigus, millest tekivad isiku vahekorrad riigiga ning millel ei ole mitte ainult puhtjuriidiline tagajärg, vaid ka praktiline tähtsus. Seega ei oleks siin midagi iseäralikku, kui nõuame, et tülid, mis on ühenduses valimiste kontroleerimisega, otsustatagu harilikus avalikõigusliku protsessi korras, s. o. me kasutame siin samasuguseid käsitlemisviise, kui teeme seda iga teise tüliprotsessi puhul, mis pärit avalikõiguslikust valdkonnast.

II osa on küll enam administratiivne akt, ta on aga I-se tulemus, sest valida võivad ainult isikud, kel on aktiivne valimisõigus, ja valitav on ainult isik, kel on passiivne valimisõigus. Seega on rahvasaadiku valimine õigusline akt, mille tagajärjel tekib uus subjektiivne avalik õigus, s. o. parlamendiliikme õigus. Siin on ainult otsustada, kas on kogu see valimisakt sündinud seadusepärast. Loomulik on siis ka, et siin tegemist on puhtkohtuliku küsimusega.

Seepärast näeme ka, et suur osa saksa õpetlasi-riigimehi ei poolda prantslaste õpetust, vaid vastuoksa, nad nõuavad viimaste nõudmistele vastu seistes: valimisõiguste kontroleerimine kuulugu kohtuvõimule, aga mitte kunagi parlamendile, sest seesugune kontroleerimine on kohtulik toiming, ja juba kaua on maksnud

põhimõtte, et kohut ei või korraldada parlamendi rüpes. Nii kirjutab dr. jur. Julius Hatschek valimiste kontroleerimise õigusest: „Kaugeltki ei ole see õigus seotud rahvaesindusega; seda võib temalt alati võtta ja kohtule anda, kui seda vajatakse; see pole sugugi vasturääkiv suveräänsuse printsiibile“. Kui vaatame ka üksikuid riike nende valimiste kontroleerimise arenemiskäigus, siis näeme üldist arenemist, kuid ikka ja alati kohtu suunas, kuid mitte kunagi vastupidises sihis, siis võime ka leppida Inglise alamkoja juhataja Hatseli (1774. a.) arvamisega, et suurem, õigem ja tarvilikum samm riigi elus on samm, mille astumisega eraldatakse parlamendist valimiste kontroleerimise õigus, eemaldatakse seadusandlik asutus kohtulikust tegevusest.

Teame, et riigid, kus valimiste kontroleerimine on antud erilisele kõrgemale kohtule riigis, on otsusele jõudnud, et parlament kui puhtparteiline asutus ei suuda seesugust kohtuametit pidada ilma eksimisteta. Varem aegadel, kui ei olnud ellu kutsutud veel administratiivkohtud, kui puudusid üldse vastavad kohtud valimiste kontroleerimiseks, ei võidud sellest midagi eralist halba välja lugeda, kui valimiste kontroleerimine kuulus seadusandlikule asutusele, s. o. parlamendile, sest selleks otstarbeks ei olnud ju üldse mingit teist vastavat asutust.

Käesoleval ajal aga, mil riigivõimude lahutamise teooria end tegelikult elus ikka enam ja enam maksva paneb, ei või enam rahule jääda vana maksva korraga ja „oleks väga õige ning otstarbekohane, kui annaksime valimiste kontroleerimise kui ka sellega ühenduses olevate eksimiste ning süüstegude kindlakstegemise selleks asutatavale erilisele kõrgemale administratiivkohtule.“⁸¹⁾

Kirjanduseallikad:

1. Jaques, Die Wahlprüfungen in den modernen Staaten, Wien 1885, lk. 54.
2. Sama, lk. 54 jj.

3. Hatschek, Das Parlamentsrecht des Deutschen Reiches, I Teil, Berlin u. Leipzig 1915, lk. 491 jj.
4. Csekey, Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation (Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre. Jahrg. VIII, 1912, Nr. 2, veerg 43 jj.).
5. Hatschek, lk. 435 jj.
6. Vt. Csekey, veerg 45.
7. Jaques, lk. 54 jj.
8. Sama, lk. 78.
9. Jaques, sama. — Jellinek, Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich, Wien 1885. — Walz, Über die Prüfung der parlamentarischen Wahlen, Heidelberg 1902. — Leser, Untersuchungen über das Wahlprüfungsrecht des Deutschen Reichstags, Leipzig 1908. — Csekey, Über das System der Prüfung parlamentarischer Wahlen, Breslau 1913. — Hatschek, sama. — Kaisenberg, Die Rechtsprechung des Wahlprüfungsgerichts beim Reichstag, Berlin 1924. — Дурденевский, Послевоенные конституции Запада, выпуск I и II, Ленинград 1924. — Csekey, A választási bíraskodás (Valimiste kontroleerimine). „Jogállam“ (Õiguslik Riik), XXIV aastak. 1925, lk. 206 jj.
10. Jaques, lk. 17 jj. — Leser, lk. 1. — Hatschek, lk. 395 jj. — Csekey, System, lk. 4 jj.
11. Jaques, lk. 23. — Hatschek, lk. 465 jj.
12. Hatschek, lk. 466.
13. Vt. märkus 9. all nimetatud allikaid.
14. Jahrbuch des öffentlichen Rechts. Jahrg. VII u. XII
15. Jaques, lh. 25. — Csekey, System, lk. 10 jj.
16. Jaques, lk. 27 jj. — Leser, lk. 103. — Hatschek, lk. 420 jj. — Csekey, System, lk. 12 jj.
17. Jaques, lk. 20. — Leser, lk. 112 jj. — Hatschek, lk. 491 jj. — Sama, Deutsches und Preussisches Staatsrecht. Berlin 1923. Bd. I, lk. 377 jj. — Kaisenberg, 1921.
18. Hatschek, lk. 475 jj. — Csekey, System, lk. 15 jj. — Sama, ajakirjas „Jogállam“, lk. 209 jj.
19. Hatschek, lk. 458 jj.
20. Leser, lk. 107. — Csekey, System, lk. 15.
21. Jaques, lk. 25 jj. — Leser, lk. 110. — Csekey, System, lk. 14 jj.
22. Jaques, lh. 26. — Leser, lk. 111. — Csekey, System, lk. 15.
23. Jaques, lk. 24. — Leser, lk. 111.
24. Leser, lk. 112.
25. Csekey, ajakirjas „Jogállam“, lk. 207.
26. Csekey, sama.
27. Jaques, lk. 38 jj. — Jellinek, lk. 10 jj.
28. Csekey, sama.
29. Vt. Csekey, Ein Beitrag, veerg 43.
30. Sama, veerg 45 jj.
31. Csekey, System, lk. 21.

Hugo Grotius.

Elulugu.

Hugo Grotius (de Groot — Suur) on sündinud 10. aprillil 1583. a. Delfti linnas Hollandis. Isa poolt kuulús ta vanasse aadli-süguvõssa nimega de Cornets. Kuid Hugo algisa Corneille de Cornets oli omal ajal abiellunud Delfti bürgermeisteri Groovi ainukese tütreaga sel tingimusel, et järeltulév põlv Groot'ide nime kannaks. Ja nõnda ka sündis. Sellest abielust saabunud poeg Hugo nimetati de Groot'iks ning viimase noorem poeg Johann oli alul tähendatud Hugo Grotiuse isa. Tema ema nimi oli Alida, sündinud van Overschie.

Hugo isa oli väljapaistev mees. Ta oli õiguste doktor, Delfti linna bürgermeister ja Leideni ülikooli kuraator.

Nii esivanemate kui isa ühiskondlik seisukord aitasid määrata noore Hugo elukäiku. Kuid suuremal määral iseloomustasid viimast Hugo enese erakordsed omadused ja anded. Juba üheksandal eluaastal oskas ta ladinakeelseid värsse kokku seada ning näitas muudel õppealadel haruldast edu. 14-ne aastasena võttis ta osa avalikkudest vaidlustest mitmete ainete kohta: matematikas, filosoofias ja õigusteaduses. 15-ne aastasena oli ta kaasas saatkonnaga, mis oli läkitatud Hollandist Pariisi. Ka Pariisis avaldas noor Hugo üldist tähelepanu oma andekusega ning, kuningale esitatud, sai viimaselt näopildi, mida väga hindas. Samas vanaduses omandas õiguste doktori astme. Pariisi reisult, mis sügavaid muljeid jätnud, kodumaale tagasi jõudnud, asus Hugo Grotius kirjanduslikule tegevusele, peasjalikult antiiksete rooma ja kreeka autorite tõlkimistöodele, mis tähelepanu äratasid. Samal ajal teotses ta aga ka õigusteadlike ja poliitiliste küsimuste

aladel, kirjutades peale muu töö: Parallelon rerum publicarum liber tertio, milles võrdles vanade ateenlaste ja roomlaste ning kaasaegse Hollandi riiklikku korda.

Rööbiti kirjandusliku tegevusega oli Grotius tegev ka kohtutes. Siin tõusis ta varssi kõrgele ametile, nimelt Hollandi, Själlandi ja Lääne-Friisimaa kindraladvokaadiks ehk fiskaaliks. Ühtlasi kaitsis ta avalikkudes kirjades Hollandi huvisid vaenuliste naabrite vastu. Tähtis on viimases suhtes tema 1609. a. ilmunud töö: „Mare liberum sive de jure quod Batavis competit ad Indicana Commercium Dissertatio“. Selles töös katsus Grotius filosoofilistel alustel näidata hollandlaste väärarata õigust meriteesid kasutada, hispaanlaste ajalooliste pretensioonide ja inglaste tegeliku mere-ülevõimu vastu.

Kuid varssi saabusid sündmused, mis osutusid saatuslikeks Hugo Grotiuse karjäärile ja kuulsusele kodumaal. 17. aastasaja esimene pool on teatavasti usuliste sekelduste ja ususõdade viimane tähtsam, aga ka verisem ajajärk. Ka Holland ei jäänud selles suhtes kaasaegseist vooludest puutumata. Iseäranis ägedaks nimetusid Hollandis kaks voolu, mis patu ja õndsakssaamise ning ettemääramise õpetustes teineteisest lahku läksid. Voolude eesotsas seisid Homarus ja Arminius. Grotius katsus küll lepitavalt mõjuda oma tööga: „De imperio summarum potestatum circa sacra“, kuid ometi süüdistati teda ühele voolule poolehoidmises; ta vangistati 1618. a., mõisteti järgneval 1619. aastal eluaegsesse vangistusse, konfiskeeriti varandus ning ta paigutati Lövesteini lossi, vangielu mööda saatma. Siin kujunes Grotiuse päästjaks tema naine, kellega oli abiellunud 1608. a. Nimelt oli Gro-

tiisel luba oma vanglas raamatuid tarvitada, mida aeg-ajalt toodi ja viidi. Ühel järjekordsel raamatute viimisel 1621. a. asus Grotius, naise olulisel kaastegevusel ja korraldusel, ise raamatute asemel raamatukasti, viidi sel viisil vanglast välja ning põgenes Prantsusmaale.

Pariisi elama asudes läks Grotiusel korda Prantsuse riigikassast abiraha saada. Siin kirjutas ta mitmed oma tööd peale muu tema surematuks teinud töö, „De jure belli ac pacis libri tres“, mis ilmus 1625. a. Kuid siiski ei olnud pagulasele tulisele isamaalasele, nagu Grotius seda oli, rahuldust andev. Ka kõikvõimuline kaasaeglane, kardinaal Richelieu ei saanud kuulsuses võistlejat pagulast enam hästi sallida. Tagajärg oli see, et Grotius, teatava kibedusega Prantsusmaa vastu ja igatsuses kodumaa järele, 1632 a. Hollandisse tagasi pöördus. Tal oli lootus, et isamaa oma kuulsale pojale, endist kohtuotsust muutes, elamise võimaldab. Kuid selles lootuses oli ta ennast petnud. Jällegi tuli tal kodumaa pinnalt lahkuda ja ta elas lühemat aega pagulasesna Hamburgi läheduses.

Oma kirjanduslikkude töödega, iseäranis aga üldtähendatud tööga „sõja ja rahu õiguse kohta“, oli Grotius ilmakuulsuse võitnud. Teine, kaasaeglastele veel suurem kuulsus Gustav Adolf oli Grotiust väga hinnanud ja kavatsenud teda Rootsi teenistusse võtta. Nagu muudeski asjades, püüdis Rootsi tollaegne tark riigimees Oxenstierna suure kuninga kavatsusi võimalust mööda teostada. Oxenstierna kutsus 1634. a. Grotiuse Rootsi riigi teenistusse ja nimelt määras ta Rootsi saadikuks Pariisi. Oma uuel tegevusalal püüdis Grotius, vääriiselt Rootsi riigi tollaegsele väljapaistvusele ja vaimule, oma volitaja huvisid rahuldada ja kaitsta. Kuid ka vaenlastest polnud puudu. Peale muu ei jätnud ka Holland toime panemata

intriige Grotiuse vastu, kes oli rootsi teenistusse astudes Hollandi riikkondsusest üldse välja astunud. Kümme aastat teotses Grotius tollaegse võimsa riigi esindajana; siis lahkus ta omal palvel teenistusest. Stokholmis võeti teda aupaklikult vastu. Ka kuninganna Kristiina ei jätnud temale oma austust avaldamata. Kuid siiski ihkas Grotius kuhugi mujale minna. Ta asus laevale, et sõita Lüübeki ja sealt edasi. Kuid merel tõusis torm ja laev randus Pommeris. Grotiusel läks küll korda kaldale pääseda, kuid ta jäi haigeks. Teel Lüübeki poole oli ta sunnitud peatuma Rostokis, kus suri 18. augustil 1644. Koolnu balsameeriti ning viidi hiljemini Delfti, perekondlikku matmispaika. Grotius ise oli kokkuseadnud hauakirja, mis kõlab: Grotius hic Hugo est, Batavus, Captivus et Exul, Legatus Regni, Suecia magna, tui.

Hugo Grotius on kirjanduslikult teotseenud usuteaduse, ilukirjanduse, ajaloo ja õigusteaduse alal. Igale poole on ta väärtuslikud jäljed jätnud. Kuid kõige tähtsamaks osutub ta ikkagi õigusteaduse alal. Iseäranis tema töö „De jure belli ac pacis libri tres“ on nii õigusfilosoofia kui iseäranis rahvusvahelise õiguse vaatepunktilt teos, mille ilmumise 300-aastasel juubelil ei ole mitte asjata mälestada autorit ning vaadelda lähemalt tema töö tähendust.

Literatuur: Luden, Hugo Grotius nach seinen Schicksalen und Schriften, 1806; Kaltenborn, Die Vorläufer des Hugo Grotius auf dem Gebiete des ius naturae et gentium sowie der Politik in Reformations-Zeitalter, 1848; Hartenstein, Rechtsphilosophie des Hugo Grotius, 1850; Héli, Etude sur le droit de la guerre de grite, 1875; Коркуновъ, Исторія философіи права, 5-ое изд. 1908, lhk. 136 jj.; Шершеневичъ, Исторія философіи права, 2-ое изд., 1907, lhk. 284 jj.

J. Uluots.

Hugo Grotius ja rahvusvaheline õigus.

I.

Kolm aastasada tagasi, aastal 1625, ilmus Hugo Grotiuse kuulsaks saanud traktaat: „De jure belli ac pacis libri tres, in quibus jus naturae et gentium item juris publici praecipua explicantur.“ Selle töö ilmumises nähakse rahvusvahelise õiguse sünni ja Hugo Grotiust peetakse viimase isaks.

Kas on õigustatud säärane vaade? Kas võib väita, et enne Grotiust polnud rahvusvahelist õigust kui teadust üldse ja ta tekkis vaid Grotiuse traktaadi „De jure belli ac pacis“ ilmudes?

Olgu mainitud, et traktaadi ette sõja ja rahu õigusest oli paigutatud laialdane literatuur rahvusvahelise õiguse küsimusis. Juba XIII ja XIV, eriti aga XVI aastasajal leiab rahvusvaheline õigus käsitlust väga mitmesse rahvusse kuuluvailt autoreilt. Eelistatud teemadeks on sõja- ja saadiku-õigus, arutlused poliitiliste ühingute üle, tiitlite ja seisuste küsimused riigis ning nendega ühenduses olevad hüve-õigused. Hugo Grotiuse otsekoheste eelkäijatena oleks mainida sääraseid oma aja silmapaistvaid teadlasi rahvusvahelise õiguse alal kui Victoria, Belli, Ayala, Gentilis ja Suarez, kelle tööle ka Grotius oma traktaadis toetub.

Neile Grotiuse eelkäijate uurimustele pühendavad suurt tähelepanu ka kaasaegsed rahvusvahelise õiguse uurijad, ja nagu paistab mõnikord, koguni nende tähtsust liialdades ja seega Grotiuse tööde iseseisvat väärtust vähendades. Kui kõrgelt meie ka hindaksime Grotiuse rahvusvahelise õiguse õpetust, siiski peab tunnistama, et varemini ilmunud literatuur valmistas selle ilmumise ette. Teisest küljest ei tohi jälle ülemäära hinnata varasemate autorite mõju Grotiusesse. See mõju leidis aset vaid

Grotiuse vaadetes mõnele üksikule rahvusvahelise õiguse eriküsimusele. Oma rahvusvahelise õiguse õpetuse üldsüsteemi ja alused lõi Grotius täitsa iseseisvalt.

Grotiuse tähtsuse rahvusvahelise õiguse ajaloos määrab kõige pealt asjaolu, et ta koostas oma eelkäijate vaated läbitöötatud süsteemiks. Grotiuse tööd esinevad teadusliku arengu sünteesina kuni tema ajani. Neis leiab lõpliku väljenduse tema-aegne rahvusvahelise õiguse doktriin.

Ses ei seisa aga veel Grotiuse peateene rahvusvahelise õiguse kui teaduse alal. Tema teaduslik tegevus ei tee mitte üksi kokkuvõtte eelkäijate saavutustest rahvusvahelise õiguse uurimise alal, vaid ta on lähtekohaks ka edasistele uurimistele. Sellest selgub Grotiuse tööde loov väärtus rahvusvahelise õiguse kui teaduse arenemise teel.

Grotius lõi õigusesüsteemi naturaalsoiguse alustel ja andis ses süsteemis omaette koha ka rahvusvahelisele õigusele. Naturaalsoiguse, mis on Grotiuse lähtekohaks üldfilosoofilistes arutlustes, pani ta aluseks ka oma õpetusele rahvusvahelisest õigusest, viimase norme kas otsekohe naturaalsoiguse põhjal tuletades või aga neid samalt aluselt hinnates ning arvustades. Seega on Grotius esimene teadlane, kes teoreetiliselt põhjendab rahvusvahelise õiguse.

Alles Grotiusega alates omandab rahvusvahelise õiguse uurimine teaduslik-teoreetiline iseloomu, ta ise teadusliku distsipliini tähenduse.

Peamiselt selles seisab Grotiuse iseseisv ja tõepoolest tähtis teaduslik teene, mis täitsa õigustab teda nimetama rahvusvahelise õiguse kui teaduse isaks.

Grotiuse tähtsust rahvusvahelise õiguse teaduses hinnates peetakse silmas nimelt

temale suremata kuulsuse loonud „De jure belli ac pacis“. Tõepoolest ei piirdu aga Grotiuse teaduslik tegevus rahvusvahelise õiguse alal üksi mainitud teosega.

Juba kahekümne-aastaselt kirjutab Grotius oma esimese töö „De jure praedae“, mis hoopis vähem tuntud ja mille käsikiri leiti ning trükki toimetati alles aastal 1864. Tõuke selle töö kirjutamiseks andis India ookeanis Hollandi Lääne-India laevaseltsi laeva poolt toimepandud Portugali laeva haare. Raamat on kirjutatud mainitud seltsi huvide kaitseks ja pühendatud saagi-õiguse küsimusele meresõjas. Arutatakse peamiselt tingimusi, mis õigustavad vaenlase omanduse haaret ulgmerel, kuid puudutatakse ka tervet rida probleeme, mis hiljemini üksikasjalisele ja sügavamale vaatlusele võetakse klassilises töös „De jure belli ac pacis“.

Kolm kuni neli aastat pärast „De jure praedae“ kirjutamist avaldab Grotius eriväljaandena ja peaaegu muutmata XII peatüki mainitud teosest pealkirja all „Mare liberum sive de jure quod Batavis competit ad Indicana commercia.“ Selles rahvusvahelise õiguse õpetuste ajalukku sügavaid jälgi jätnud raamatus astub autor vastu Hispaania ja Inglismaa püüetele, oma ainuvalitsust maksuma panna ulgmerel, ja kaitseb põhimõtet, et ulgmeri peab olema täitsa vaba kõigi rahvuste mereliiklemisele. Viimasele printsiibile leidus kaitsjaid ka enne Grotiust, kuid esmakordse ning kindva põhjenduse sellele põhimõttele andis tema ülalmainitud raamatus.

Sama küsimuse juurde tuleb Grotius veel kord tagasi väikeses brošüüris „Mare liberis defensio adversus Welwodum,“ mis on kirjutatud vastuseks inglase Welwodi raamatule, kus viimane Grotiuse „Mare liberum“'is“ avaldatud väiteile vastu vaidleb.

Loendatud Grotiuse tööd väärivad tähelepanu üksnes kui ettevalmistavad etapid tema õpetusele rahvusvahelisest õigusest, mis oma täielikuma ning süstemaatilisema väljenduse leidis traktaadis „De jure belli ac pacis“.

Ses töös andis Grotius oma vaadetele rahvusvahelise õiguse alal lõpliku kaju. Oma elu kahel viimasel aastakümnel ei teinud Grotius enam tegemist teoreetilise uurimisega rahvusvahelises õiguses.

Oma sisult ulatub „De jure belli ac pacis“ kaugelt üle rahvusvahelise õiguse piiride. Seal leiab käsitlust samuti naturaalse õiguse doktriin, tsiviil- ja kriminaalõiguse teooria, õpetus riigist. Rahvusvahelise õiguse küsimused, mis siiski tähtsama osa „De jure belli ac pacis“ moodustavad, huvitavad Grotiust peamiselt suhete seisukohalt, mis toime tulevad riikide vahel sõja seisukorras.

See huvi koondumine eriti rahvusvahelisel sõja-õigusel leiab seletuse, kui meelde tuletada, et kõnealuse Grotiuse kuulsaks teinud traktaadi kirjutamine kui ka viimane pool tema elust langeb ajajärku, mil kees kolmekümne-aastane sõda, verisemaist ja halastamatumaist sõdadest, mis lõppes alles kolm aastat pärast Grotiuse surma.

Kuid traktaadis „De jure belli ac pacis“ vaadeldakse ka küsimusi, mis ei kuulu sõjaõiguse alasse. Siin leiab käsitlust Grotiuse õpetus neutraliteedist, tema teooria rahvusvahelistest lepetest, puudutatakse riikide vastutavuse küsimust kahjude eest, mis tekivad nende alamate lubamatuist tegudest, arutellakse põhjalikult saadikute eelseid, tuuakse uuesti põhjendeid merede vabaduse kaitseks, põhjendatakse kurjategijate väljaandmise instituuti jne. Peab tähendama, et on loendatud vaid need rahvusvahelise õiguse üldise teooria küsimused, mida Grotius vaatleb laiemas ulatuses.

II.

Et puudub võimalus anda täit ülevaadet Grotiuse õpetusest rahvusvahelise õiguse kohta, siis piirdugem üksnes mõne tähtsama teesi esitamisega. Tema tööd, eriti aga „De jure belli ac pacis“, on kõige pealt pühendatud kaunile ülesandele, kaitsta rahvusvahelise õiguse aadet kui säärast.

Prolegomena's „De jure belli ac pacis“ juurde, mis pühendatud õiguse olemasolu

tõestusele, tõrjub Grotius kindlal kujul tagasi nende autorite väited, kes eitavad üldse õiguslikkude suhete tekkimise võimatust riikidevahelises läbikäimises (§ 2, 3, 18). Tema väidab, et riikide kooselu on sama võimatu ilma õigusliku aluseta kui inimeste ühiskondlik kooselu. Riikidevahelise kui ka naturaal-õiguse aluseks on Grotiuse arvates lõppude lõpuks üks ja sama inimlik nõue seltskondlikkuse järele (*appetitus societatis*). Riigid ei saa läbi üksteiseta. Oma tarvete igakülgeks rahuldamiseks vajavad nad vastastikuseid suhteid, see aga oleks võimatu, kui vahekorrad ei põhjenuks õiguse tugevaid alustel (§ 23, 24). Õiguse normid peavad valitsema ka sõjajalal olevate riikide vahel. Kõik Grotiuse mõtteavaldused sõja üle suunduvad tõestama, et sõjategevus ja sõjajalal olevate riikide muud aktsioonid peavad toetuma õigusele.

Rahvusvaheline õigus, mis normeerib suhteid riikide vahel, esineb vajaliku osana üldises õigusesüsteemis. Ses süsteemis kuulub esimene ja kõrgeim koht naturaal-õigusele (*jus naturale s. naturae*), mille igavesed normid tekivad inimese seltsimis-püüdelise loomu avaldustena ja saavad avalikuks mõistuse tegevuse tagajärjel. Naturaal-õiguse kõrval on olemas veel *jus voluntarium*, muutlik ja vabal tahtel tekkinud õigus, mis põhjeneb kas jumalikul või inimlikul tahtel. *Jus voluntarium*'i jagab Grotius omakorda tsiviil-õiguseks (*jus civile*) ja rahvaste- või üldrahva-õiguseks (*jus gentium*). Esimene (*jus civile*) on riikliku autoriteedi saadus ja maksab riigi piirides, teine määrab rahvaste- või riikidevahelisi suhteid (I raam., I peat. § 13 jj.).

Jus gentium'i normide aluseks on riikidevahelised lepped, mis väljenduvad kommetes ja lepingutes. Siin asub Grotius tolele vastastikustel lepetel põhjenevale rahvusvahelise õiguse alusele, mis säilis kuni viimase ajani mainitud õiguse teoorias.

Kuid Grotiuse õpetuses rahvusvahelisest õigusest leidub ka sääraseid elemente, mis

teda lähendavad mõnele uuemaist vooludest praeguse rahvusvahelise õiguse teaduses.

Positiivse, s. t. riikidevahelistel lepetel põhjeneva, õiguse normid pole ainsad, mis reguleerivad riikidevahelisi suhteid. Nad alluvad ka muutmatuile naturaal-õiguse normidele, mille olemasolu ei sõltu riikide tahtest. Grotiuse süsteemis omavad need normid juhtivat esmajärgulist tähtsust, olles, kui vankumatud ja täiuslikud, mõõdupuukus muutlikkude ja puudulikkude positiivse õiguse normide hindamisel. Positiivne õigus peab arenema suunas, mis talle osutavad naturaal-õiguse normid. Need vaated naturaal-õiguse ja positiivse õiguse suhtumise peale leiavad criti selgejoonelise väljenduse „*De jure belli ac pacis*“ III raamatus, mille Grotius pühendas sõjapidamis-viiside vaatlusele. Mainitud raamatu II—X peatükis kirjeldab Grotius sõjapidamis-viise, mis positiivsel õigusel põhjenevad ja lubatud, joonistlades õudse pildi toleaeegse sõja praktikast, kus vahet ei tehtud vaenlase sõjaväe ega tema rahulikkude elanikkude vahel, õigustati sõjavangide orjadeks tegemist ja ei tunnustatud vaenulise riigi kodaniku eraomanduse puutumatus. Järgnevais kuues peatükis vormuleerib ta need nõuded, millele peavad õigluse- ja halastusetunnitel põhjeneva naturaal-õiguse normide alusel vastama sõjapidamis-viisid ja -abinõud. Grotiuse arvates pehmendaksid ja inimlikustaksid need nõuded suurel määral positiivse õiguse normide põhjal maksvuselt olevaid sõjapidamis-reegleid.

Asudes seisukohal, et rahvusvahelised suhted peavad alistuma mitte üksi positiivse, vaid ka naturaal-õiguse normidele, tunnustab Grotius sellega, et on olemas riikide tarvis objektiivne sunduslik õiguskord, mille jõud ei olene nendevahelistest suhetest. Siin lahutab Grotius rahvusvahelise õiguse tema leppelistelt alustelt ja põhjendab tema riiklusest kõrgemal asetuvale naturaal-õiguse normidele.

Neis Grotiuse vaadetes peitub moodsate rahvusvahelise õiguse teooriate algidu, kus

eitatakse rahvusvahelise õiguse lepetel põhjendust ja tõstetakse esiplaanile selle asemel objektiivse rahvusvahelise õiguskorra idee, mis mõjutab rahvusvahelisi vahekordi, ilma et sõltuks riikide tahtest.

Peatugem veel veidi Grotiusse suhtumisel sõjaprintsiibisse kui säärasesse.

Grotius ei kuulu absoluutsete sõjavastaste leeri. Ta on kaugel mõttest, et riigid ka sõjata saaksid lahendada oma vaidlusi ja kaitsta oma õigusi. Tema töös ei leidu igavese rahu kavandeid. Grotius suhtub sõjasse kui faktisse ja paratamatusse pahesse. „De jure belli ac pacis“ I raamatu teises peatükis toob ta tõendusi väite kasuks, et rahvusvaheliste konfliktide lahendamine sõja teel polegi vastolus naturaalse õigusega, sest kõigile elusaile olevusile on omane elusailitamis-tung ja looduselt on inimene enesekaitseks jõuline küllalt (§ 1). Seltsimispuue (appetitus societatis), mis on naturaalse õiguse algelemente, keelab vaid säärasest vägivalda, mis kahju toob teise isiku õigustele (ibid.). Grotius arvates ei mõista ka ristiusk sõda kategooriliselt hukka (ibid. §2).

Aga Grotius ei kuulu ka sõja kaitsjate kilda. Kui tekib kahtlus, kas on õiglane sõda alata, siis on parem loobuda. Rahu tuleb sõjast eelistada. Seesugustele otsustele jõuab „De jure belli ac pacis“ autor (II raam., XXIII peat. § 2,6). Enne kui sõda ette võtta, tuleb ära proovida rahulikud abinõud tekkinud vaidluse lahendamiseks; need oleksid: vastaspoolte konverents, vahekohus, liisk. Grotius soovib ka kristlike võrude liitu luua nende tülide lahendamiseks (ibid. § 8, 9, 10).

Võimalikult sõdu vältida soovitades arvab Grotius siiski, et on juhtusid, kus sõda on riigile ainsaks oma seaduslike õiguste ning huvide kaitsmise abinõuks. Välja minnes seisukohalt, et sõda võib olla õiguste ning huvide kaitsmise abinõuks, liigitab Grotius sõdu õiglasteks ja ebaõiglasteks. Selle liigituse põhjendamisele on pühendatud kogu II raamat „De jure belli ac pacis“.

Õiglasteks tunnistatakse niisugused sõjad, mis on tekkinud seaduslikkudel põhjustel. Sõja algamise seaduslikuks põhjuseks tuleb pidada: 1) kui vaja on ära hoida ähvardavat väärtegu oma isiku või varanduse vastu; 2) kui tuleb vastupanu avaldada oma õiguste rikkumisele; 3) kui tuleb karistada isikuid, kes meie kallal kuritöö toime pannud. Sõda, mis ette võetud teistel põhjustel või vaid omakasu motiivil, on õigluseta (II raam., peat. 22).

Selle sõdade liigitusega seob Grotius ka sõjapidamisviise. Tema arvates on see, kes peab õiglast sõda, vabam abinõude valikus, millega vastasele kahju võib teha, kui see, kes algatanud ebaõiglase sõja.

Kaasaegne rahvusvahelise õiguse doktriin eitab säärasest sõdade liigitust, tema alust liiga subjektiivselt pidades. Ka Grotius tunneb oma liigituse nõrkust. Ta on sunnitud tunnistama, et objektiivselt seisukohalt on sõda õiglane vaid ühele vastastest, sest õigus võib olla ainult ühel (II raam., XXIII peat. § 13).

Grotius õpetus sõdadest, mis esile kutsutud seaduslikest ja ebaseaduslikest põhjustest, on seotud tema saadete ja naturaalse positiivse õiguse seosele. Ka siin peegeldub tema põhivaade, et naturaalse õiguse nõuded on mõõdupuuks positiivse õiguse hinnangul, juhteks tema edenemise- ja arenemiskäigus. Siin puutub Grotiusse filosoofiline süsteem kokku idealistliku vooluga õigusefilosoofias, mis on meie ajal välja tõrjumas puht-historismi ja mille loosungiks on „naturaalse õiguse uuestisünd“. Kuigi nüüdisaeg ja XVII aastasada naturaalse õiguse mõistesse mahutavad igaüks oma lahku mineva sisu, siiski võib tähele panna suurt sarnasust probleemi asetuses. Uuemad teooriad ei piirdu vaid positiivse õiguse dogmaatilise uurimisega, vaid tunnistavad tarvilikuks ka tema kriitilise hinnangu selle kõlblise ideaali vaatekohalt, mis elab meie teadvuses. Õiguse-probleemi käsituselt seisukohalt peab kahtlemata tagajärjekaks kujunema, eriti mis puutub rahvusvahelisse

õigusse, sest just rahvusvaheliste suhete alal on kõige teravamalt märgata, kuidas positiivne õigus eristub sellest, mida peetakse kõlblas-kohuslikuks ja õiglaseks.

Rahvusvahelise õiguse areng peab sündimas sihis, et ta püüaks ellu viia meie kõbluseideaali nõudeid.

F. Korsakov.

Miks on abort karistatav?*)

(Järg).

Eeltoodud väiteid tarvitavad eeldustena kaasaegsed autorid õige sagedasti, kuid alati ei tehta neist tarvilisi järeldusi. Püüdes probleemi keerukuse tõttu kaua asja faktilise külje kallal, piirduvad autorid enamalt jaolt ebakindlate konkreetsete ettepanekutega. Nii tõendab Schulzenstein (D. Abtreibungsverbrechen in Frankreich, 1905), et võimsate sotsiaalsete tegurite olemasolu sunnil ei saa aborti pidada kombulusevastaseks, kuid ta ei julge teha siit vastavaid järeldusi. Schneikert nõuab, nagu eespool näidatud, abordi karistatavust kombuluse nimel, kuid soovib vabastada karistusest naist, kes surmanud loote enne raskejalgsuse kuuendat kuud. Ed. v. Liszt (D. kriminelle Fruchtabtreibung, 1910) soovib oma üksikasjalises 2-kõitelises töös karistada aborti, alates raskejalgsuse teisest poolest, kus tema arvates võivad loodet juba iseseisvaks olevuseks pidada; selle eest nõuab ta aga abordi puhul abiks olnud asjatundja karistamist ning mehe nõusolekut, kui raskejalgne on abielus.

Mis puutub Radbruchisse, kelle reformaatorlikud ideed peale mõne liialduse leidsid aset Saksa eelkavas 1919. aastast, siis peab tähendama, et juunikuul 1920. aastal esitas ta isegi riigipäevale novelli eelkava, mille järele oleks tunnistatud karistamatuks Saksa krim. seadustiku § 218. ja 219. ettenähtud teod, kui nad toime pannud raskejalgne ise või diplo-

meeritud arst raskejalgsuse kolme esimese kuu jooksul.

Radbruchi ja Ed. v. Liszti ettepanekud võivad aga praksises suurte raskustega kokku põrgata, kõige pealt niisugustega, millel puht-arstlik iseloom, sest igal konkreetsetel juhtumisel on raske kindlaks teha, missuguses raskejalgsuse-ajajärgus on loode surmatud ja kas ei ole lubatavuse piirist üle mindud. See võimaldab paljudel juhtumustel karistusest mööda pääseda.

Järjekindlam on Dr. jus F. Wittels, kes nõuab omas kirjatükis „Das Verbot der Fruchtabtreibung“, 1907. a. abordi põhimõttelist karistamatust ja peab naise vabaduse piiramist oma laste arvu vaba määramise suhtes kõige suuremaks ja raskemaks tungimiseks naise isikliku vabaduse sfääri. Niisamuti pooldab abordi täielikku karistamatust tuntud kriminalist Hans Gross, kes arvab (Arch. f. Krim. Anthropologie, 1903, 13. 12), et pole kaugel aeg, kus loote väljaajamist enam ei karistata.

Piirdudes eeltoodud õpetuste loendusega (kõiki esitada on võimata) toonitan veel kord, et praegusaegne elu ja tulev õigus nõuab tungivalt selle küsimuse lahendust, sest pole kellegi saladus, et pole teist normi, mida rikutaks igal pool nii avalikult ja sagedasti kui normi, mis keelab aborti, ja et kunagi pole olnud suuremat kollisiooni ja vastolu elu ja normi vahel kui abordi küsimuses kaasaegse ühiskonna elus.

*) Vaata „Õigus“ nr. 7—1925. a.

Karistusabinõudega ei jõua riik, nagu elu näitab, abordi vastu võidelda, ja seepärast on paljud autorid küsima pidanud, kas ei oleks otstarbekohasem selles küsimuses repressiooni asemel tarvitada preventsiiooni. Nii ütles juba Ed. v. Liszt: „Võrdlemata sügavaletungivamalt ja võrdlemata kindlamalt kui karistus ja iga muu tema sarnane abinõu mõjub sotsiaalpoliitika“, — ja Levin soovib asutada raskejalgsetele mitmesuguseid „Niederkunfts u. ähnliche Anstalten“. Igal juhtumusel ühinevad paljud autorid sel vaatepunktil, et kuni juriidiliselt ja faktiliselt ei parane naisest-ema ning iseäranis neitsist-ema seisukord, kui pole tarvitusele võetud emade majandusliku toetamise abinõud ja kuni ei parane naise seisukord üldse, seni ei vähene ka abortide arv.

Uuemad, sellesse küsimusse puutuvad ideed kirjanduses on vastukõla leidnud viimase aja seaduseandluses. See tundub kõige pealt karistuse vähendamises raskejalgse naise enese kohta (saksa, eesti, vene, norra krim sead.) ja siis raskes karistuses isikutele, kes abordi toimetuse valinud elukutseks. Kuid käesoleva probleemi lahendusel de lege ferenda ei teinud kaasaegne kõiki tarvilikke juriidilisi järeldusi ja langes seepärast, nagu eespool nägime, vastoludesse. Kaasaegse seaduseandja viga seisab selles, et ta kas meelega või kogemata ei võtnud arvesse, et kriminaalseadus peab tuginema ühiskonna arvamisel, peab teda peegeldama, sest ühiskonna arvamine on, nagu Hirsch ütleb: „der jeweilige Ausdruck d. objektiven durch Einflüsse und soziale Bedingungen sich entwickelnden Sittlichkeit“ (tsit. raam. lhk. 34.).

Siiski selgus eelolevast esitlusest, iseäranis statistilistest andmetest, õige selgesti, et kaasaegne ühiskond ei loe aborti enam kuriteoks. Juba 1876. aastal kirjutas kuulus vene kriminalist Nekljudov oma vene kriminaalseaduse õpperaamatus (I lhk. 260): „Loote väljaajamine kuulub

niisuguste tegude hulka, mida seltskond kaugeltki ei pea kuritegeliseks, mida ei tunnista selleks kõik seaduseandlused, mis sünnib tuhandetena ja mida jälitakse vaevalt, vaevalt üksikutena“.

Pooldades vaadet, et krim. seadus peab tingimata asuma teatud silmapilgu ühiskondliku õigusemõiste alusel, arvan, et tuleks vabastada karistusest oma loote surmanud naisterahvas, sest mõttetu on ähvardada vangistusega naist, kes kardab oma tulevast last rohkem kui vangimaja, haigust ja surma. Muu seas teeb viimasel ajal v. Jaschke (Zentralbl. f. Gynäkologie, 1924, nr. 1) järgmise ettepaneku: „Man lasse die durch Krankheit, Angst und Gewissensqual, oftmals durch Siechtum und dauernde Unfruchtbarkeit oder Verstümmelung genug bestrafte Sünderin straffrei ausgehen und halte sich an die abtreibende Person, die in jedem Falle exemplarisch zu bestrafen wäre“.

Mis puutub kolmandasse, ema nõusolekul toimunud isikusse, siis peab seda karistama; kuid siin tuleks läbi viia kõige laialdasem individualisatsioon ning määratama karistusele õige laialdased piirid, otsustades motiivide järele, mis olid mõõduandvad kolmanda isiku toimimisel.

Kõik juhtumused, millest kolmas isik osa võtnud, on niivõrt mitmekesised, et mina soovitaksin, kus kolmanda isiku tagasihutajaks oli kaastunne emale, tema väljapääsmatule seisukorrale, tema palvetele, vabastada kolmas isik üldse karistusest. Selle eest lugeda jälle deliktiks sui generis, kui kolmas isik on toimunud mingisugustel kasuahnitsevatel motiividel, ja iseäranis raskesti tuleks karistada seda, kes loote surmamise on valinud omale elukutseks, sest et viimase üldkahjulikkus ei tekita kõhklemist. Ja mitte üksi loote väljaajamine ärilisel otstarbel, vaid ka kõik ettevalmistustoimingud selleks, abordiabinõude reklameerimine ja müük j. n. e., tuleks tunnistada deliktiks sui generis, nagu seda näeme Saksa 1919. aasta eel-

kava § 287-das, ja määrata raskemat karistust väärivateks. Muidugi, tuleks määrata karmim karistus ka neil juhtumustel, kui kolmas isik toimetab abordi ilma ema nõusolekuta.

Ei tahaks uskuda, et mainitud esitlused oleksid väga radikaalsed ja enneaegsed, sest nagu enne juba mitu korda toonitatud, asuvad sellel seisukohal õige paljud uuema kriminaalpolitika esindajad. Mulle võidaks vastu vaielda selles mõttes et abordi karistatavuse tühistamise tagajärjel suureneks abortide arv mitmekordseks võrreldes käesoleva silmapilguga ning vastavalt sellele langeks ka massi suguelulise kombuse tasapind. Ent need kartused on alusetu. Vaevalt võib sündida aborte rohkem, kui seda kaasaegsed statistilised andmed näitavad, ja vaevalt võiks abordi lubamine lagastavalt mõjuda massisse, mille kombeline tasapind oleneb suuremal määral paljudest muudest teguritest: sõjast, rasketest majanduslikest oludest j. n. e. Ei usu ka, et Inglise rahvas oleks 1837. aastani, kui abort esimesel raskejalguse-ajajärgul lubatud oli, kombusevaesem olnud kui praegu. Huvitav oleks teada, missuguseid tagajärgi andis abordi põhimõtteline karistamatus Nõukogude Venemaal, kus seesugune määrus juba 1920. aastal välja kuulutati, kuid kahjuks pole olemas veel avaldatud statistilisi andmeid sellelt alalt. Viimased oleksid, arvesse võttes Venemaa suurt maa-ala, õige huvitavad.

Lõpuks võidaks mulle ette heita lihtsalt kapituleerumist suureneva abortide arvu ees; mulle võidaks öelda, et kui abortide arv kasvab järjekindlalt ja seadus on jõuetu selle vastu võitlemises, siis ei tähenda see veel seda, et siin peaks

siis sõjariistad maha pandama ja abort karistamatuks tunnustatama; sest seesugusel juhtumusel peaks loogiliselt karistamata jätma ka teised suurel arvul toimepandavad kuriteod, mis neil või teistel oludel harva kohtuvõimudeni ulatuvad (sodoomia, pederastia, lapsetapmine, mürgistus, salakaubitsemine j. n. e.). See on täiesti õige, ja mina olen täiesti nõus sellega, et kuriteo arvu kasvamine ei anna põhjust teda karistava seaduse muutmiseks. Kuid asi seisab, nagu ma korduvalt olen kinnitanud, selles, et kaasaegne ühiskond ei tunnista aborti enam niisuguseks kriminaalseks ebaõigluseks (kriminelles Unrecht), mida peaks jälgima kriminaalseadus; ja seepärast ei võigi abort esineda seadusevastasena.

Lõpetades artikli kordan veel kord, et tema ülesandeks oli näidata üldjoontes teed abordi karistatavuse probleemi lahenduseks ja selgitada tema seisukorda kaasaegsetes seaduseandlustes ning kriminaalõiguse politikas. — Detailsem käsitus niisuguse kitsa artikli piirides, kui seda on käesolev, on võimatu juba materjali hiiglarohkuse pärast. Olude sunnil ei võinud ma kalduda kõrvale ja palju huvitavaid kõrvalisi küsimusi, mis tekkisid aine käsitlemisega, tuli meelega kõrvale jätta, näit. küsimus loote surmamisest kogemata, küsimus kaasaaitamisest abordi tegemisel, küsimus arstide õigusest teataval juhtumusel aborti sünnitada (näit. perforatsioon), loote väljaajamise katse, abort äärmise tarviduse sunnil j. n. e.

Neid küsimusi võiks igaüks olla oma erikirjatüki aineks.

P. Poom.

Veel kord pärandusemaks.

„Õiguse“ 4. n-ris 1925. a. minu poolt avaldatud artikli peale „Missuguseid seadusi tuleb kohaldada pärandusvara seadusliku hinna kindlakstegemiseks pärandusmaksu määramise otstarbeks“ on hr. V. Ditmar'i poolt samas „Õiguse“ numbris vastus antud. Et nimetatud vastuses ettetoodud väited mind ei rahulda, sest et ma neid juriidiliselt põhjendatuks ei saa lugeda, sellepärast olen sunnitud oma avaldatud artikli puhul veel kord sõna võtma. Olen rõõmus, et mul seejuures on tegemist hr. Ditmar'i isikliku arvamisega, sest et kõrgema kohtuasutuse autoriteet asetab arvustusele teatava kitsenduse, mille piiridest ma oma esimeses artiklis püüdsin mitte välja minna. See toon, milles on kirjutatud hr. Ditmar'i vastus ja mis kõige paremini iseloomustatav sõnadega: „Jupiter, sa vihastud, sest sul ei ole õigus“ — vabastab mu käed ja lubab i-le punkti panna.

Kõik hr. Ditmar'i põhjendus väljendub vahetegemises materiaal-õiguslike ja protsessuaal-õiguslike normide vahel ja tema seletuses ühelt poolt, et protsessuaalseadused omavad tagasiulatuvat jõudu ja et teiselt poolt pärandusmaksu seaduse II ja III osa sisaldavad puht protsessuaalset laadi reegleid.

Katsume läbi need hr. Ditmar'i põhilauseid. Seejuures tuleb ilmsiks, et hr. Ditmar'i loogilised järeldused põhjenevad valealusel.

Teadus tunneb vahetegemist materiaal- ja protsessuaal-õiguse vahel ja on nad eraldanud iseäraliseks distsipliiniks, teaduseharuks ainult kahe õiguse piirkonnas, s. o. kriminaal- ja tsiviil-õiguses. Esimene neist on kahtlemata avalikõiguse haru ja sellepärast ei või tähendatud vahetegemine materiaal- ja protsessuaal-õiguse vahel tingitud olla tsiviil-õiguse iseärasustest.

Õigus objektiivses mõttes normeerib kodanikkude vahekorri riigis, nende eneste

vahel, kui ka riigi suhtes, määrab ära nende ülespidamise (Betragen, поведение), ära jaotades tema liikmete vahel kohused ja õigused. Avalikkudeks tunnustatakse niisugused vahekorrad, kus üheks subjektiks on riik, kui sundusliku võimu kandja, era-vahekorradeks tunnustatakse niisugused, kus puudub riik kui subjekt või esineb ainult ühel poolel, kui riigi varanduslike õiguste kandja (fiscus). Ühiskonna algastmel oli valitsemas ainult avalik õigus ja isik oli täitsa tema mõju all. Rooma klassikalise kulturi teene, nagu teada, seisab selles, et isiku vabadus teatavais piires eraldati riigivõimu otsekohese mõju alt, kusjuures kindlaks määrati juriidiliste vahekorradade süsteem, kuhu riigivõim ei võinud ennast segada ega isiku kohta survet avaldada; tekkis nõndanimetatud „jus privatum“.

Mõlemas õiguse piirkonnas võib inimeste ülespidamine olla kooskõlas juriidiliste normidega — seadusepärase, või mitte kooskõlas juriidiliste normidega — mitte-seadusepärase. Viimane asjaolu sunnib õigusekorras looma teatavaid reaktsioone mitte-seadusepärase tegude vastu. Tuntud on õiguslike normide jaotus: legus perfecta, imperfecta, plus ja minus quam perfecta. Reaktsioon, mis sihhib õiguse rikkumise objektiivse külje poole, seisab abinõude tarvitamiselevõtmises, mille otstarbeks on rikutud vahekorra ennistamine. Kuid igasugune mitte-seadusepärase tegu on ka õiguse eitamine selle poolt, kes toimetab mitte-seadusepäraselt. Seega tekib reaktsioon ka õiguse rikkumise vastu subjektiivselt küljest, mis seisab selles, et õiguserikkujat karistatakse.

Üldse võib öelda, et tsiviil-õigusemõistmise ülesanne on ennistada era-õigust, kuna kriminaal-õigusemõistmise ülesanne on karistada isikut, kes süüdi on avalikõiguslike normide rikkumises.

Mõlemas õigusemõistmise piirkonnas, igal üksikul juhtumusel, kui õigust rikutakse, mõeldakse muutumatu vahekorra olemasolemist, mille olulised faktilised elemendid ei ole antud kui teadaolevad, vaid mis on segased, vaieldavad ja peavad esialgu kindlaks tehtama, et võimaldada seaduse kohaldamist, olgu see õiguse ennistamises, või kui ennistamine on võimatu, siis tasu määramises, või karistamises.

Niisugune vajadus, seaduse rikkumise igal üksikul juhtumusel esialgu kindlaks teha segane ja vaieldav õiguse vahekord, enne kui seaduse sanktsiooni kohaldada, sunnib õigusekorda looma ühelt poolt iseäralised organid selle jaoks, aga teiselt poolt ka kindlaks määrama nende organite jaoks tingimused ja korra, milles neil tuleb töötada. See ülesanne lahendub protsessuaal-õiguse põhjal.

Kõige vastutavam kohtude funktsioon seltskonna ja tema üksikute liikmete õiguste kaitsmise alal tsiviil- ja kriminaal-asjus on nimelt otsuse tegemine, s. o. õiguslike normide kohaldamine segaste ja vaieldavate vahekordade suhtes nende lahendamise ja kõitvalt kindlakstegemise otstarbeks poolte vahel. Otsustamine on nimelt loogika seaduste järele sündiv vaimline tegevus. Otsus tsiviil- kui ka kriminaal-asjus on järelduse tegemine (conclusio) ülemlausest (Obersatz, praemissa major), s. o. seaduseparagrahvist, ja alamausest (Untersatz, praemissa minor), s. o. asjaoludest, kuna alles teises järgus tuleb võimu maksmapanek, õiguse käsk.

Siit järgneb täitsa selgesti iseenesest vastuvaidlematu, Vene Senati otsuses nr. 95-as 1880. a. avaldatud lausealus, mille hr. Ditmar on omaks võtnud, et protsessuaalseadusi peab üldreeglina kohaldama kõikide nende asjade suhtes, mida kohtus toimetatakse peale seaduse väljakuulutamist, olenemata sellest, kas mainitud asjad on tekkinud enne või pärast seaduse jõusseastumist sündinud tegudest ehk sündmustest.

Põhimõte, et seadusel ei ole tagasiulatuvat jõudu, tähendab niipalju, et uus seadus puudutab ainult neid asjaolusid, mis tekivad pärast seda, kui seadus on jõusse astunud, ja on tingitud kahest asjaolust: Esiteks, kui seadus on norm, mis inimeste ülespidamise (Betragen, поведение) ära määrab, siis ei oleks lihtsalt mitte loogiline ja on tulevate asjade suhtes koguni võimata nõuda, et inimesed kooskõlastaksid oma tegevust selle seadusega, mida ei ole tegevusemomendil olemaski ja mis on koguni teadmata. Teiseks, seadustele tagasiulatuva jõu omastamine oleks vastolus õigusekorra põhimõttega, mis kindlustab omandatud õigusi (jura acquisita). Protsessi-õigus, nagu nägime, seab üles protsessiorganite toimetamise reeglid, mille eesmärk on lahendada segasid ning vaieldavaid vahekordi otstarbega neid kõitvalt normeerida vastavalt objektiivsele õigusele, s. o. eeskätt protsessiorganite tegevuse normeerimine, mis on sihitud puhtmõttelise järelduse saavutamisele, ja sellepärast on, kuna siin omandatud õiguste puutumatus põhimõtte mõju ei avalda, iseenesest arusaadav, et neid protsessiorganite toimetusi, mis peale uue protsessiseaduse väljaandmist peavad sündima, võib ette võtta ainult selle seaduse järele, mis seaduseandja on kõige paremaks, otstarbekohasemaks abinõuks tunnustanud tähendatud eesmärgi kättesaamiseks, ja need on loomulikult hiljemalt väljaantud seadused, sest seaduseandmise otstarve on, et õigusekord ikka paraneks. Sellevastu on ka siin omandatud õiguste puutumatus põhimõtte järele neil protsessitoimetustel, mis korda saadeti endise seaduse maksvuse ajal, need õiguslikud tagajärjed, mis kuulusid neile toimetustele endise seaduse järele, isegi siis, kui need tagajärjed avaldavad mõju niisugustesse toimetustesse, mida peale uue seaduse jõusseastumist peab ette võetama.

Niisama arusaadav on edasi ka see, et õigusekaitse organid, s. o. kohtud oma konstitutsiooni järele peavad vastama maksvaile seadustele.

Mis aga puutub õigusekaitse tingimustesse, siis on nende suhtes uute seaduste jõud oluliselt kaastingitud omandatud õiguste puutumatus põhimõttest. Kui nõudmine õigusekaitse järele on alustatud vana seaduse maksvuse ajal, siis sõltub vanast seadusest, kas ta lubab õigusekaitset või keeldub sellest, isegi siis, kui tsiviilprotsessi tegelik algus langeb uue seaduse alla.

Me näeme seega, et isegi protsessi-õiguse piirkonnas ei ole sugugi ilmtingimata maksev see põhimõte, et uuel seadusel ei ole tagasiulatuvat jõudu.

Kui meie nüüd neilt kaalutlustelt siirdume järele vaatama, kas ja kui palju lubavad fiskaalsetes maksukorraldustes maksvad õiguse-vahekorrad kohaldada seda põhimõtet, mis juhib protsessuaalõiguse-normide tegevust, siis näeme, et viimased õiguse-vahekorrad erinevad kõigis oma elementides sellest, mis maksvad protsessitoimetamistes. Esiteks peab ära märkima, et vahekorrad, mis tekivad riigi ja kodanikkude vahel maksude määramises ja võtmises, ei kuulu mitte eraõiguslikesse vahekordadesse, vaid avalikõiguse-vahekordadesse, kus üheks subjektiks on riik, kui võimukandja, aga teiseks — kodanikud, kes peavad alistuma riigi käskudele.

Seega esineb riik oma õiguste teostamisel maksude võtmises oma agentide isikuis mitte kui vahemees (arbiter) üheõiguslike omavahel vaidlevate poolte vahel, nagu see sünnib protsessis, vaid kui pool, kes oma õiguse maksma paneb.

Teaduse järele avaldub riigivõim kolmes harus: seadusteandmine, kohus ja valitsemine. Valitsemise ülesanne seisab selles, et igasuguse riigi organite tegevuse läbi kestvalt rahuldataks üldised huvid, üldine hoolitsemine majandusliku ja rahvahariduse eest, nõndasama kui sõjaväe ja finantstarvete võimaldamine.

Finantsivalitsuse ülesandeks on kodanikkude poolt makstavate maksude sissekorjamine ja äratarvitamine; maksude suu-

ruse kindlaksmääramine on kõigis kultuurriikides seadusandluse käes.

Omanduse-õiguse puutumatus, samuti kui isiku vabadus kuuluvad Euroopas põhiste (fundamentaalsete) poliitiliste õiguste hulka, mida kodanikud on vaevarikas võitluses oma riikides saavutanud. Inglismaal oli kodanikkude õigus, vabaneda neist maksudest, mida parlament ei olnud heaks kiitnud, teatavasti vastu võetud „magna charta Libertatum’iga“.

Ka Vene Valitseva Senati seletused selle kohta, et lõivude ja maksude seadusi tuleb kohaldada nende sõnasõnalise sisu järele, selles ulatuses ja neis piires, nagu neis seadustes otsekohe ja täpsalt on kindlaks määratud, ja et nad ei salli laiendavat tõlgendamist ega luba neid kohaldada väljaspool seaduses äramääratud piire („законы о пошлинахъ и налогахъ подлежатъ примѣненію по буквальному ихъ содержанию въ томъ объемѣ и въ тѣхъ предѣлахъ, какъ въ этихъ законахъ положительно и точно установлено, и они не терпятъ распространительнаго толкованія и не допускаютъ примѣненія ихъ за предѣлы содержащихъ въ нихъ опредѣлений“) — ei ole muud midagi, kui eespool-nimetatud põhimõtte kaja.

Üks sügavaleulatav vahe protsessuaal- ja maksuseaduste vahel seisab seepärast viimaks selles, et vahekorrad riigi ja tema kodanikkude vahel maksude maksmises on kõigis nende olulistes elementides kui ka seaduses eneses täpsalt ära määratud, mis on teada ja ei tekita vaidlust.

Nende iseärasuste pärast on seletatav see asjaolu, et maksude võtmine sünnib nõndanimetatud vastuvaidlemata korras, mille kohta enne võis kaevata ainult ülemuse kaudu, nüüd aga on lubatud kaevata ainult administratiiv-kohtukorras.

Teil, hr. Dittmar, on vististi teada, et administratiiv-õigusemõistmise ülesanne on natuke teissugune kui tsiviil- või kriminaal-õigusemõistmise ülesanne, et kui viimane üldreeglina selle peale on sihitud, et tead-

mata faktilistest asjaoludest, mis kindlaks tehakse alles kohtus, järeldatakse juriidilise vahekorra olemasolemine teatud seaduseparagrahvi põhjal, siis esimese eesmärgiks on järele katsuda, kas vastab õiguse-vahekord, mis on faktiliselt andmeis (elementides), täitsa kindlaks määratud (riigivõimu organite nõudmine kellegi kodaniku vastu) seaduse otstarbele ja on avaldatud valitsuseorganile antud volituse piires.

Administratiiv-kaebus läheb lahku kohtulikust nõudmisest selle poolest, et tema ei alusta iseseisvat vaidlust juriidilise vahekorra üle kahe isiku vahel, vaid on teatamine vastavale instantsile seaduse rikkumise üle vastava administratiiv-organi poolt; ta on seega abinõu administratiivse järelevalve teostamiseks. Esimesel korral otsitav üldreeglina — poolte faktilised vahekorrad, teisel juhtumusel — otstarve ja piirid, mis on seaduse poolt administratiiv-organile lubatud.

Ülal-öeldut kokkuvõttes näeme järgmisi vastolusid kohtuprotsessi ja maksude võtmise protseduuri vahel: seal astub riik välja oma organite näol kui vahemees, siin kui pool; seal on otstarbeks teadmata väieldavaist andmeist kindlaks teha juriidiline vahekord üheõiguslike poolte vahel, siin seaduse teksti põhjal kindlaksmääratud riigioiguse teostamine teatava maksu võtmiseks oma kodanikult; seal on poolte vaidluste keeruline protseduur kohtus oma väidete tõelikkuse selgitamiseks, siin riigivõimu volitatud täidesaatvate organite poolt maksutamise vastuvaidlemata kord.

Kas võib seesuguste lahkuminekute juures juttu olla sellest, et mõnesuguse iseloomuga protsessuaalnormide tagasiulatava mõju põhimõtteid laiendada vahekorra peale, mis on olemas riigi ja kodanikkude vahel maksude võtmises?

Ilma mingisuguse kahtluseta: ei, sest et neis vahekorrades puudub otsitav teadmatus-element ja protsess, mille läbi seda teatavaks teha.

Sellevastu ei või mitte lausuda, et riigimaksude suuruse äramääramine nõuab vahel keerulisi kalkulasioone, arvutlemisi. See on õige, kuid neis arvutlemistes puudub koguni teadmata element. See on maksev täies ulatuses ka nende andmete kohta, mille järele pärandusmaksu suurus välja arvutatakse. Pärandusmaksu-seaduse § 10—36 määravad täpsalt kindlaks iga üksiku arvutlemisteguri. Nad ei jäta järele sõna-sõnalt mitte ainustki x-i. Siit järgneb, nagu ülal tähendatud, et arvutlemise tagajärg (resultaat) on oma tegurite kaudu juba ette kindlaks määratud ja et iga üksiku niisuguse teguri muutmine peab aritmeetiliselt kindlaksmääratud arvutlemise tagajärgi muutma, s. o. et tegurite muutmine tähendab niipalju kui maksja rohkemat või vähemat koormamist.

Kui niiviisi üldse seda vastolu, mis on olemas materiaali- ja protsessuaalseaduslike normide vahel ja on maksev tsiviil- ja kriminaalõiguses, peaks kohaldama küsimuse all olevais vahekorrades, siis ei või mingisugust kahtlust olla, et seadustel, mis muudavad üksikuid tegureid, mille abil pärandusmaksu suurus välja arvutatakse, pole mingisugust sarnust (analoogiat) protsessuaalseadustega.

Oma väite põhjenduseks näitab hr. Ditmar Pärandusmaksu-seaduse § 10.—36. ja eriti § 16. teksti peale, mille järele kohus temas tähendatud andmete ja tarvilisel korral juurdenõutavate lisateadete põhjal pärandusmaksu summa välja arvutab, juhtnõõriks võttes § 30.—36. ettenähtud hindamis-määrusi, ja küsib retooriliselt: „missugune ja kelle materiaaliõigus või -kohustus sünnib selle eeskirja läbi?“, leides, et selle küsimuse peale võib vastata ainult „ei mingisugust ja ei kellegi“, sest et siin olevat tegemist lihtsalt asjatoimetamis-korda ja -viisi kindlaks määrava reeglina.

Ülalpool-öeldu lahendab neis sõnuses oleva sofismi sisu: olgugi et § 16, 30—36 sisaldavad eneses asjatoimetamis-korra ja -viisi reeglit, kuid see reegel on niisugune,

mille järele ette välja arvutatakse teatav vastuvaidlemata resultaat, kuna kohtuprotsess on sihitud ebamäärase ja vaieldava vahekorra kindlakstegemiseks.

§ 16-as tähendatud andmete all tuleb mõista asjast huvitatute poolt ette pandavaid andmeid, kuna lisateadete all tuleb neid andmeid mõista, mis § 30.—36. ettenähtud ja vastavalt asutuselt nõutud. § 16-as ja 30.—36-as olevais reegleis võib küll analoogiat leida ainult materiaal-eraõigusega niivõrt, kui palju võib rääkida õiguse ja kohuse jaotamisest teatavast õiguslikust vahekorrast välja minnes, kuid nad ei sisalda sugugi protsessuaalnormi, nii palju kui viimase otstarve on kindlaks määrata vaieldav ja ebamäärane juriidiline vahekord vastava sanktsiooni kohaldamiseks.

Edasi on jällegi sofism hr. Ditmari poolt, kui ta ütleb: „Varanduse väärtus antakse üles nõudja enese poolt. Hindamismäärused on ülesantud ainult selleks, et järele katsuda, kuivõrt vastab tööoludele pärija poolt teadaandes äratähendatud vara väärtus.“

Koguni mitte. Pärijate oma hindamine on, niisama kui teised seaduses ettenähtud hindamisviisid, üks arvutlemise võimalikkudest teguritest, mille lahendamise aluseks peab võtma kõige kõrgemat neist hindamistest. Seaduslik hinne ei või pärijale ometigi saladuseks jääda ja pärijal on võimalik kooskõlastada oma hindamist seaduses ettenähtud hindamisega.

Kui üldse tahetakse kindlaks määrata asja tõelik väärtus ega olda rahul konventsionaalse väärtusega, siis loomulikult oleks kõige kindlam hindamist toimetada asjatundjate läbi. Et aga seesugune abinõu on lubamata, selles ei kahtle vististi ka hr. Ditmar.

Viimaks ei saa mitte selle peale tähendamata jätta, et maksvate seaduste järele ei panda pärandusmaks peale mitte valitsuse-aparaadi juurde kuuluvate maksustamisasutuste poolt vaid kohtu poolt, ei nõuta mitte vastuvaidlemata korras sisse, vaid ühes pärimiskorra kindlaksmääramisega, sest pä-

randusmaksu määrates ei teolse kohtunikud mitte kui kohtunikud, vaid kui maksuvõtjad, „сборщики податей“. 1882. a. 15. juuni Pärandusmaksu-seaduse maksmapanemisega Venemaal tuli rohkem kui üks hää kuuldavale, et kohtuid nendele mitte kohase ülesandega ei koormataks. Sellevastu tehti maksvaks, et pärandusmaks võib loomulikult ühenduses olla pärijate järjekorra määramisega ja et selle funktsiooni panemine kohtu peale oleks soovitav, et kõrvalduks igasugune omavoli, mis oleks keeruliste andmete põhjal arvutlemises võimalik. — Kui kaaluv see põhjendus on, selgub muu seas ka sellest, et käesolevat mõttevahetust põhjustanud juhus võis sündida isegi kohtunikkude keskel koguni 45 aastat hiljemalt.

Kõnes olev eksimuse tagajärg on juba päevakorraks tulnud. Maksuameti-asutus hakkab oma kaebustes nõudma, et pärandusmaksu suuruse arvutamiseks võetakstulekindlustuse-seltsi hindamise järele mitte hindamine, mis oli päranduse avanemise momendil, vaid mis oli kohtuotsuse tegemise momendil. Peab tunnustama, et seesugune nõudmine maksuameti-asutuse poolt on loogiline järeldus selle teooria põhjal, et maksuameti poolt maksustamise alla käivad varandused hinnataks nende tõelikus väärtuses.

See kõik tähendab aga kohtumõistmise täielikku ümbermuutmist tähendatud alal, mis iseäranis võiks silma torgata väärtpaaberite suhtes, millede kurss poole aasta viisi ette välja kuulutati. Nagu teada, tarvitasid Venemaal kõik kohtud neid tabeleid, mis olid välja kuulutatud selle poolaasta kohta, mil avanes pärandusvara.

Oli tarvis kaugemaid teid selleks tarvitada, hr. Ditmar, et õigusteaduslikul alusel näidata, et ei tekiks mingisugust kahtlust selles, et Teie põhjendus on ebaõige.

Sellevastu palju kiiremini samasugusele järeldusele jõuab iga vähik õigusetunde põhjal, sest iga vähik teab, et võlg ei kasva, välja arvatud viivitus protsendid, ja et võlg

samas suuruses tuleb maksta, nagu ta tekkis.

Et aga seaduseandja loeb pärandusmaksu tasumise kohustuse tekkinuks just päranduse avanemise momendil, on selge ka igale vähikule-maksjale juba sellest, et seadus annab talle sellest momendist alates 6 kuud aega päranduse deklaratsiooni sisseandmiseks, vastasel korral aga nõuab viivitusprotsendi maksmist.

Nimetatud asjaolud sundisid mind, just selle pärast, et nad mingisugust kahtlust ei ärata, arvustaja tänamata ülesannet enese peale võtma.

Mitte ainult meie kohtuasutused ei ole veel noored, vaid ka neis asutustes olev kohtunikkude isikkond on suures enamuses alles noor ja vähe vilunud. Meie õigusemõistmise rahvuslikud traditsioonid peavad alles loodama. Täieliku vastuvõtlikkusega pööravad meie nooremad kohtunikud oma silmad kõrgemate kohtunikkude tegevuse poole, selles lootuses, et neilt soovitavaid näpunäiteid ja õpetust saada.

Säärastel asjaoludel paneb au, kõrgema kohtu nimel rääkida võida, kohtuniku peale iseäranis tõsise kohustuse. Teisest küljest kohustavad needsamad asjaolud aga ka iga õigusetundjat protestima eksimuste vastu õigusemõistmis-ideaali seisukohast, et seega välja ei paistaks, nagu näeks kõik õigusetundjate seisus ideaali just säärases ebaõiges õigusemõistmis-viisis.

Lubatagu mind lõpetada ette tuues ühe suurema Pariisi ajalehe kirjeldust, mis oli avaldatud pidustuse puhul, millega avab kassatsioonikohus iga aasta peale vaheaega traditsiooniliselt oma istungid. Kombe

järele piirdub terve istung kõne pidamisega „procureur général'i“ poolt, milles ta meelde tuletab nende ülemkohtu liikmete teeneid, kes läinud aastal on surnud. Selle aasta pidustuste juurde lisab ajaleht järgmise kirjelduse, mida ma enesele luban sõnasõnalt ette tuua:

„Niisugune surnute kiitus, mida saali tagumises otsas kuulda saavad lesed või pojad, on alati iseäranis valus. Tõesti, kes suure publikumi hulgas tunneb neid vahvaid inimesi, kellel oli vaaravikas ja raske ülesanne teiste üle kohut mõista? Nad on oma käes pidanud kohtuskäijate varandust ja vabadust. Nad on elanud väikselt varjus, sagedasti teadmata. Täna sel päeval saab tunda kohtuniku kutse täit suurust, aga ka tema väiksust. Jah, täna sel päeval tuletatakse meelde nende tundmata inimeste suurust. Neil on juba suur traditsioon minevikus. Kui kassatsiooni kohus Prantsuse esimese keisri ajal ühe otsuse tegi, mis oli fiskusele kahjuks, laskis Napoleon president Hermion de Pansey'd paluda, et kohus oma otsuse ära muudaks. President vastas: „Ennem võib fiskus raha kaotada kui kassatsioonikohus oma prestiiži.“

Artikkel lõpeb sõnadega: „Julge vastus, mis näitab kohtuniku sõltumatust. Nad seisavad tihti pimedas ja on tundmata, aga neil on oma suurus. Nad on rohkem kui mõni vägevaist nelja päeva ministritest, sest et nad on kõrvaldamatud. Ja see on selle jõu äratundmine, mis on ühendatud aukartusega, mis kaasa jääb kohtu pidulikkust avamisest.“

Ka meie juures peaksid niisugused traditsioonid loodama. *H. Siimer.*

Riigikohtu tegelus.

Administratiiv-osakond.

Kes annab uuesti valitavale vallasekretärile ametioskuse tunnistuse välja?

Vastus: Maakonna-valitsuse poolt korraldatud eksamineerimiskomisjon.

Valla-ametnikkude palga- ja töö-olude korraldamise kohta antud Ajutise Seaduse § 3 (R. T. nr. 69/70 — 1920. a.) määrab kindlalt, et „uuesti ametisse valitavad sekretärid peavad oma ametioskuse kohta selle-

kohase tunnistuse ette näitama“. Tõlgendades seda määrust koos sama paragrahvi esimese poolega, milles antakse Maakonna-valitsusele õigus „neid vallasekretäre, kes peale 1. III. 1917. a. vallasekretäri ametisse astunud, nende ametioskuses eksamineerida lasta siseministri poolt kindlaks määratud kava järele ja ameti mitteoskajaid seaduslikus korras tagandamiseks ette panna“, peab otsusele jõudma, et seaduses on vahe tehtud vallasekretäride vahel, kes peale 1. III. 1917. a. kuni kõne all oleva seaduse maksmahakkamiseni on ametisse astunud, ja vallasekretäride vahel, keda pärast selle seaduse maksmahakkamist ametisse valitakse. Esimest liiki vallasekretäre on Maakonna valitsusel õigus eksamineerida lasta nende ametioskuses, aga uuesti ametisse valitavad sekretärid peavad juba valimise ajal ametioskuse kohta sellekohase tunnistuse ette näitama. Kuna seadus ühtlasi ära määrab, et nende vallasekretäride ametioskuse järelekatsumine, kes peale 1. III. 1917. a. ametisse astunud, sünnib Maakonna-valitsuse poolt korraldatud eksamitel siseministri poolt kindlaks määratud eksamineerimiskava järele, uuesti ametisse valitavatele sekretäridele ametioskuse tunnistuste väljaandmise kohta aga mingisugust erikorda ei määrata, siis peab oletama, et uuesti ametisse valitavatele sekretäridele võib ametioskuse tunnistuse välja anda samuti ainult Maakonna-valitsuse poolt korraldatud eksamineerimiskomisjon peale sellekohast eksamineerimist. Seadus on jätnud siseministrile õiguse ainult eksamineerimiskava kindlaks määrata ja sellepärast ei saa siseministri määrust eksamineerimiskava kohta (R. T. nr. 117/118 — 1920. a.) võtta aluseks küsimuse otsustamisel, misuguses korras ametioskuse tunnistus uuesti ametisse valitavatele sekretäridele tuleb välja anda. (R. Adm. os. t. nr. 1267 — 1925. a.)

Kas kaitseväelastele pensioni määramisel tuleb Kaitseväelaste Pensioniseaduse

§ 13. põhjal arvesse võtta ainult kaitseväelase teenistus Eesti riigi- või omavalitsuse-asutustes?

Vastus: üldse teenistus riigi- ja omavalitsuse-asutustes, mis pensioni saamise õiguse annavad.

Kaitseväelaste ja nende perekondade Pensioniseaduse § 13 ütleb, et „isikutele, kes enne kaitseväe-teenistust on teeninud omavalitsuse- või riigiasutustes, mis pensioni saamise õiguse annavad, arvatakse pension käesoleva seaduse järgi, kusjuures pensioni määramisel riigi- või omavalitsuse asutustes teenitud aeg loetakse pensioni väljateenimise ajaks teenistusena administratiivkohtadel.“ Ülal ette toodud § 13 on niisugust tõlgendamist leidnud, et selle paragrahvi põhjal võetakse arvesse kaitseväelase teenistus ainult Eesti riigi- või omavalitsuse-asutustes. Kuid säärast kitsendavamõttelist seletust ei saa õigeks lugeda, sest selles paragrahvis ei räägita mitte riigi- ja omavalitsuse-asutustes teenitusest ainult Eesti ajal, vaid üldse teenitusest riigi- ja omavalitsuse-asutustes, mis pensioni saamise õiguse annavad (Riigi ja Omav. Teenijate Pensioniseaduse § 18 — R. T. nr. 149 — 1924. a.). Õige ju on, et kaitseväelastel pensioni saamise õiguse omandamise normaal-eeltingimuseks on 25-aastane teenistus kaitseväes (§ 8), kuid § 13. peale tuleb vaadata kui erandi peale üldisest reeglist. (R. Adm. os. t. nr. 911 — 1925. a.)

Kas ametist tagandatud ja kohtu alla antud sõjaväe-ametnikul on õigus korteriraha saada?

Vastus jaatav.

Korteriraha maksmine ametist tagandatud sõjaväe-ametnikule, kes kohtu alla antud, oli eriu ette nähtud S. S. K. XIX r. § 990. Sellest asjaolust, et korteriraha on makstud nüüd meie ajal mitte S. S. K. XIX r. § 961. alusel, vaid R. T. nr. 40 —

1919. a. avaldatud Ajutise Määruse alusel, ei saa järeldada, et § 990 ei ole enam maksev. § 990 üldmõtte seisab selles, et sõjaväelasele, kes korteriraha saab, makstakse korteriraha edasi ka kohtu alla andmise korral kuni kohtu otsuseni. Tuleb tähendada, et ka Vabariigi Valitsuse poolt vastu võetud Kaitseväelaste Korteriiga Varustamise Seaduses § 9 (R. T. nr. 81/82 — 1925. a.) on ette nähtud, et eeluurimise ja kohtu all olevad kaitseväelased saavad korterivarustuse-raha täiel määral endises astmes edasi. (R. adm. os. t. nr. 389 I — 1925. a.)

Kas Üleriikliku Vabatahtlike Tuletõrjujate Seltside Liidu asjaajamine ametiasutustes on üldse tempelmaksust vaba?

Vastus eitav.

Maksvates seadustes ei ole ette nähtud, et nimetatud Liidu asjaajamine ametiasutustes oleks üldse tempelmaksust vaba. Tempelmaksu Tariifi nr. 18/8 ja 33 ning Tuletõrje Seaduse § 24 ei anna vastupidisele arvamisele tuge. Tähen-datud seaduste määrused on erandid üldisest korrast ja nende põhjal võib tempelmaksust vabastatuks lugeda ainult need Liidu toimingud, mis neis määrustes otsekohe ette nähtud. Tempelmaksu Tariifi nr. 18/8 näeb ette ainult teatavate seltside põhikirjade vabastamise tempelmaksust, tariifi nr. 33 näeb ette teatavate seltside liikmekaartide ja kviitunge vabastamise tempelmaksust, ja Tuletõrje Seaduse § 24. järele on tuletõrje-ühingute kirjavahetus ametiasutustega tuletõrjesse puutuvais asjus tempelmaksust vaba. (R. Adm. os. t. nr. 1000 II — 1925. a.)

Kas katlamaksu tuleb siis tasuda, kui katla tegevussepanemiseks on vastav luba antud, kuid katelt tegevusse ei ole pandud?

Vastus jaatav.

Katlamaksu määrustiku järele (V. S. K. XI k. 2 j. § 76. lisa) tuleb katlamaks ära tasuda, kui katla tegevussepanemiseks on vastav luba antud, hoolimata sellest, kas katel maksuaastal tegevuses oli või mitte. (R. Adm. os. t. nr. 204 II — 1925. a.)

Tsiviil-osakond.

Resolutsioon ja otsus lõpuvormis.

Tallinna-Haapsalu 4. jaosk. rahukohtunik rahuldab 15. II. 1922. a. tagaselja otsusega Alma Sepp'a ja Anna Kaart'i nõude põllutöoministeeriumi vastu. Tagaselja otsusest saatis rahukohtunik politsei kaudu 20. II. ära kirja põllutöoministeeriumile, mis seal 1. III. 22. kätte saadi. Järgmisel, 1923. a., 31. I. pööras põllutöoministeeriumi kantselei juhataja rahukohtuniku poole palvega ülalnimet. asjas Ts. Kp. S. § 1292. põhjal ära kirja motiveeritud otsusest välja saata, mille kättesaamise päevast ministeerium edasikaebe tähtpäeva võiks arvama hakata (Ts. Kp. S. § 1293). Seda palvet kordas ministeerium uuesti 28. V. ja 25. VIII. 1923. a., kuni viimaks rahukohtunik palutud ära kirja 27. VIII. 23. ministeeriumile saatis. Tähen-datud otsuse peale andis põllutöoministeeriumi volinik rahukogule apellatsiooni kaebuse 22. sept. 1923. a. paludes rahukohtuniku otsust maa-seaduse § 1. ja Balti tsiviilõiguse § 771. ja 772. põhjal ära muuta ja nõudjate nõudmist tühjaks mõista. Asja arutamise juures rahukogus, 4. veebr. 1924. a. seletas nõudjate volinik, et rahukohtuniku otsus jõusse on astunud ja et kostja volinik oma edasikaebusega hiljaks on jäänud. Sellele väitele vaidles kostja volinik vastu Ts. Kp. S. § 1292 ja 1293 põhjal. Rahukogu leidis, et põllutöoministeerium ära kirja rahukohtuniku otsusest juba 1. III. 22. kätte sai. Edasi leiab rahukogu, et senati seletuse järele nr. 14 — 1877. a. on lõpuvormis otsuse ära kirja saatmine ja kätteandmine tähtsuseta, kui riigi asutusele võima-

lus oli antud edasi kaevata. Neil asjaoludel jõudis rahukogu veendumusele, et põllutöoministeeriumi voliniku edasikaebus, mis alles 24. IX. 1923. a. rahukohtunikule antud, tuleb peale edasikaebe tähtaja möödumist antuks lugeda ja Ts. Kp. S. § 162. põhjal läbivaatamata jätta. Kokkukõlas nende põhistega otsustas rahukogu: põllutöoministeeriumi voliniku edasikaebus läbivaatamata jätta. — Selle otsuse peale andis põllutöoministeeriumi volinik riigikohule kassatsiooni kaebuse, kus ta rahukogu otsust Ts. Kp. S. § 129, 142, 1292 ja 1293 rikkumise pärast palub tühistada. — Riigikohus leidis, et kassatsiooni kaebus rahuldada tuleb järgmistel põhjustel: Rahukogu poolt Vene senati otsusest nr. 14 — 1877. a. tehtud järeldused ei ole õiged. Nimetatud otsuses seletab Vene senat, et ära kirja saatmine siis tähtis ei ole, kui riigiasutus ka ilma selleta võimalikuks on pidanud edasi kaevata ja tõepoolest edasi kaevanud on. Teiselt poolt jälle ei või riigiasutus otsuse tühistamist ainult selle pärast nõuda, et ta ära kirja mitte saades siiski edasi on kaevanud. Et riigi asutus otsuse ära kirja mitte saanud olles oma edasikaebe tähtaega kaotada võiks ja tema vastu tehtud otsus selle tagajärjel seadusejõusse võiks astuda, seda ei ole Vene senati otsuses nr. 14—1877. a. mitte öeldud ja ei saa sealt ka mitte järeldada. Käesoleval korral on rahukohtunik tagaselja otsusest põllutöoministeeriumile saatnud kaks ära kirja: esimese 20. II. 22. a., mis saadud ministeeriumis 1. III. 22. ja teise 25. VIII. 23. a., mis saadud sealsamas 27. VIII. 23. a. — Tõuseb küsimus, kas esimene ära kiri vastas otsuse ära kirja mõistele, millest Ts. Kp. S. § 1292 ja 1293 kõnelevad? Asudes selle küsimuse lahendamisele tuleb tähendada, et meie Ts. Kp. S. tunneb kahte liiki otsusi: 1) nõnda nimetatud resolutsiooni (резолуция) ja 2) otsust (решение). Mis resolutsiooni all mõista tuleb, seda määrab kindlaks Ts. Kp. S. § 701, ja mis otsuse all — § 711 ja 141. Neist selgub, et resolutsioon on poolte

taotlusi ettetoomata ja motiveerimata kohtu otsus, kuna otsus laiemas mõttes, ehk ametlikus nimetuses ka lõpuvormis otsus (Ts. Kp. S. § 141. ja 142.) eneses peale selle, mis resolutsioonis olemas, veel sisaldama peab: 1) poolte taotlusi (требования тяжущихся) ja 2) kohtu kaalutlusi ühes asjaolude ettetoomisega, mille peale otsus rajatud ja seaduste äranäitamisega, mis kohus juhtnõõriks võttis. Mõlemate otsuse liikide kohta tarvitab Ts. Kp. S. tekst küll tihti ilma vahet tegemata sõna „otsus“ (решение). Kummat liiki otsust teatavas paragrahvis väljendatud sõna „otsuse“ all mõista tuleb, selgub sagedasti paragrahvi tekstist enesest ja tema paigutamise kohast. Nii tuleb mõista Ts. Kp. S. § 139 otsuse all, mida rahukohtunik lühidalt kirja panna ja kuulutama peab, kui ka järgmistes § 139 I, 140 ja 141 — resolutsiooni, otsuse all aga, mis rahukohtunik 7 päeva jooksul (Ts. Kp. S. § 141 ja 142) ja üldkohtud kahe nädala jooksul (§ 713) pärast resolutsiooni kuulutamist peavad valmista — motiveeritud otsust. Otsusest ära kirjade saatmise otstarb on riigi asutustele võimalust anda järelekaalumiseks, kas otsusega rahule jääda või edasi kaevata. See otstarb oleks kättesaamata, kui neile ära kiri saadetakse otsusest, mis oma sisu poolest on ainult resolutsioon, kus poolte taotlused, asjaolud ja kohtu kaalutlused puuduvad. Sellest põhimõttest välja minnes peab tunnistama, et ära kirjad, millest Ts. Kp. S. § 1292 ja 1293 kõnelevad, peavad olema ära kirjad lõpuvormis otsusest. Käesoleval juhtumusel ei võinud 20. II. 1922. rahukohtuniku poolt saadetud ära kiri neile nõuetele vastata, sest tema algkirjaks oli lühidalt kirjutatud tagaselja otsuse resolutsioon. Alles teine 25. VIII. 23. a. saadetud ära kiri vastas Ts. Kp. S. § 1292 ja 1293 väljendatud nõuetele ja otstarbele. Rahukogul ei olnud sellepärast õigust edasikaebuse aega esimese ära kirja kättesaamise päevast (1. III. 22. a.) lugema hakata ja seda aega möödaläinuks tunnistades läbi-

vaatamata jätta põllutöoministeeriumi voliniku edasikaebust. (Riigikohtu tsiv.-osak. toim. nr. 383 — 1925. a.)

Korralduste tegemine pärandusvara üleskirjutamiseks ja hoiu alla võtmiseks.

Rahukohtunikule antud palves taotas Johan Koritz, et rahukohtunik korralduse teeks paluja surnud ema ja isa Viljandi-maal Öisu vallas oleva ühise varanduse üleskirjutamiseks ja selle toimetuse täideviimiseks käsu annaks vastavale kohtupristavile. Pärandusvara väärtust hindas paluja üldsummas 250 000 marka. Oma määrusega 9. veebr. 1924. a. jättis rahukohtunik selle palve järelduseta ning Viljandi-Pärnu rahukogu, kuhu Koritz edasi kaebas, kinnitas rahukohtuniku määruse. Riigikohtule antud kaebuses palub Koritz rahukogu otsust tühistada. — Riigikohus leidis, et käesoleval korral küsimus tekib, kas üldse rahukohtuniku võimupiirkonda kuulub väljaspool linna piire endise talurahva seisusest isikute varanduse üleskirjutamise ja hoiu alla võtmise asjus määruste ja korralduste tegemine Balti tsiviilõiguse § 2588—2589 ettenähtud juhtumustel ja korral? Seda küsimust lahendades tuleb silmas pida, et Vene ajal talurahva pärandusvara üleskirjutus ja hoole alla võtmine vallakohtute peale oli pandud (vallakohtu sead. § 206—219.). Eesti ajal jätkavad vallakohtud kui vaestelaste kohtud senisel alusel oma tegevust (Riigi Teat. nr. 4—1919. a.), kusjuures eriti on äratähendatud, et pärandusvara alalhoidmine (§ 206—219) kuulub praeguse vallakohtu kui vaestelaste kohtu kompetentsi. Hoolekande-kohtute seadusega (R. T. nr. 55/56 — 1920. a.) viidi suurema väärtusega (üle 100 000 marga) ja ka keerulisemad pärandusvara asjad vallakohtu alt üle hoolekande-kohtule. Nii aluks ka käesolev pärandusasi, nii palju kui ta varanduse üleskirjutamist, valitsemist ja

kaitset nõuab, Viljandi maakonna hoolekande-kohtule. Kuna vähemais asjus vallakohtus õigustatud ja kohustatud on pärandusvara üleskirjutama ja hoole alla võtma (§ 206—219), on hoolekande-kohus suuremais asjus õigustatud samu toimetusi ette võtma Balti tsiviilõiguse § 2587: ja järgimise põhjal. See järgneb otsekohe hoolekande-kohtu seaduse § 7., mille järele hoolekande-kohus asju Balti tsiviilõiguse normide põhjal otsustab ja kohtulikku toimetusi väljaspool kohtu asukohta tarbekorral võib panna kohaliku rahukohtuniku, vallakohtu ehk kohtupristavi peale (hoolekande-kohtu seadus § 9.). Kõigi nende asjaolude ja mainitud seaduste põhjal tuleb eelpool ülesseatud küsimuse peale eitavalt vastata, et rahukohtuniku võimupiiri ei kuulu pärandusvara üleskirjutamise ja hoolekande alla võtmise kohta määruste tegemine, kui nende varanduste üle valitsemine vallakohtule ehk hoolekande-kohtule allub. Johan Koritz oleks varanduse üleskirjutamise palvega kas vastava vallakohtu ehk hoolekande kohtu poole pidanud pöörama ja mitte rahukohtuniku poole. Rahukohtunik oleks seda palvet, kui temale mittealluvat, pidanud jätma läbivaatamata. Et rahukohtunik aga palvet sisuliselt läbi on vaadanud, siis tuleb see toimeetus, kui temale mitte alluv, valvekorrast tühistada. Samuti tuleb teha ka rahukogu määrusega. Olgugi, et pärandusvara üleskirjutamise ja hoiu alla võtmise määrusi rahukogu kaebe korral kui teise astme kohus lahendab, kuid need määrused peavad siis esimeses astmes kompetentse valla- ehk hoolekande-kohtu poolt tehtud olema. Äraotsustades teises astmes mittekompetentse kohtu, rahukohtuniku poolt esimeses astmes lahendatud küsimust, on ka rahukogu oma alluvuse- ja võimupiirid rikkunud. (Tshiv. osak. toim. nr. 397 — 1925. a.)

Kas sisaldab asjaosaliste poolt notaariusele antud volitus lepingut kinnistusosakonda

ette panna eneses ühtlasi ka volitust kinnistusosakonna ülema määruste vastu lepingu mittekinnistamise puhul kaebust tõsta?

Notaarius Tammann esitas Viljandi-Pärnu kinnistusosakonnale kingituslepingu, millega Riina Pedajas kinkis oma abielumehele Johan Pedajas'ele Pärnu maakonnas Enge-Uduwere vallas asuva talukoha „Warbla-Andrese“ nr. 62., paludes seda lepingut kreposteerida ehk kinnistada. Kinnistusosakonna ülem lükkas lepingu kinnistamise tagasi sel põhjusel, et koht on kinkija poolt päritud vara ja et notaarius ei ole mitte ette pannud kinkija laste ehk hoolekande-kohtu luba talu kinkimiseks. Selle määruse peale andis not. Tammann erakaebuse Viljandi-Pärnu rahukogule. Rahukogu jättis kaebuse läbivaatamata ja saatis kaebajale tagasi põhjendusega, et asjatöötuses andmeid ei leidu, et Riina ja Johan Pedajas'ed oleks volitanud not. Tammann'i nende eest kaebusega esinema, kuna tähendatud kingituslepingus on ainult öeldud, et lepinguosalisel volitavad Pärnu not. A. Tammann'i kingitud koha kreposteerimist toimetama ja kreposti akti vastu võtma. Rahukogu määruse peale andis Tammann riigikohtule kassatsiooni kaebuse. Riigikohus leidis, et selle kaebuse rahuldamiseks mõjuvat põhjust ei ole. Kaebama kinnistusosakonna ülema määruse peale on õigustatud ainult asjaosalised, kelle õigustesse puutuvaid küsimusi mainitud määrus on riivanud (not. sead. § 365). Käesolevas asjas oleks võinud kaevata Riina ja Johan Pedajas ehk nende volinik, kes selleks seaduses ettenähtud korras väljaantud volitusega oleks pidanud varustatud olema. Tammanni poolt esitatud erakaebuse suhtes leidis aga rahukogu, et Tammannil selleks volitust ei olnud. Kuna kaevatud määrus ka otsekohe not. Tammann'i õigusi ei puutunud, siis on rahukogu täitsa õieti ja Ts. Kp. S. § 584. p. 4. kooskõlas toimunud, kui ta kaebuse läbivaatamata jättis. Kassatori väide, nagu ei vastaks Viljandi-Pärnu rahukogu määrus veneaegsele, ei ka Eesti

kohtute praktikale, osutub ekslikuks. Rahukogu määrus toetub senati tsiviildepartemangu otsuse peale 1890. a. nr. 105., mille järele kohtu asutused säärasis asjus senini on toimetanud (Tsiv.-osak. toim. nr. 431 — 1925. a.).

Kas võib läbivaatamata jäetud nõuet uuesti alustada?

August Mihkli p. Jürgens jättis sures (20. VI. 1916. a.) järgmisi lähemaid pärijaid järele: oma lasteta lese, ema ja kaks õde. Pärandusvarana jäi August Jürgens'il maha Häädemeeste vallas olev talukoht nr. 40. Pärijate vahel tõusnud vaieluste pärast lõpetas vallakohus kinnitamisotmestuse ära. Mõni aeg pärast seda esinesid kad. Jürgens'i õed ja ema Viljandi-Pärnu rahukogus nõudega pärandusjätja lese vastu. Selles nõudes palusid nad igaüks ennast $\frac{1}{3}$ osa nr. 40 talu ja $\frac{1}{6}$ osa selle talu inventari peale pärijaks kinnitada. Asja arutamise päeval (4. IX. 1920. a.) ilmus rahukogusse õe Alma Martinson'i eest tema abielumees Mihkel Martinson, kes oma naise nimel seletas, et viimane on oma päranduse osa kostjale lubanud, millepärast ta nõudmisest tagasi astub. Rahukogu kinnitas oma otsusega August Jürgens'i pärijateks talu nr. 40 peale pärandusjätja ema ja ühte õde, kummagi $\frac{1}{3}$ osa talu ja $\frac{1}{6}$ osa inventari peale, jättes nõude teise õe, Alma Martinson'i osas läbivaatamata. 19. VI. 1922. a. tõstis Alma Martinson sama nõude uuesti oma venna lese vastu, kus ta seletab, et esimene kord tema mees Mihkel Martinson ilma seadusliku aluseta end tema pärandusasjasse seganud, mille tõttu pärandusasi tema, Alma Martinson'i, suhtes läbivaatamata jäetud. Kostja vaidles nõude vastu esiteks sel alusel, et nõudja oma pärandusosa temale ärakinkinud olla ja teiseks, et see nõudmine kohtu poolt kord juba läbivaatamata jäetud ja nõudja end kohtu ees pärimisõigustest kostja ka-

suks on lahti ütelnud. Rahukogu leidis, et nõue tõendatud on ja otsustas nõuet rahuldada. — Kohtupalatile antud apellatsioonikaebuses kordas kostja rahukogus nõude vastu ettetoodud väielusi. Kohtupalat 20. III. 1924. a. seda asja läbi vaadates leidis, et käesolev nõudmine on teistkordne, millepärast nõudmist vormilistel põhjustel enam arutada ei saa ja määras: Viljandi-Pärnu rahukogu otsus 1. IX. 1922. a. ära muuta ja nõudja nõudmine tagasi lükata. Selle otsuse peale riigikohtule antud kassatsiooni kaebuses seletab nõudja, et esimene kord, nõude läbivaatamata jätmisega mingit otsust asja kohta sisuliselt ei tehtud, mille pärast seda asja esimesel korral äraotsustatuks lugeda ei saa. Asja ettekannet ärakuulanud olles leiab riigikohus, et õigeks tuleb võtta kassaatori esimest väidet, et asjas esimene kord 4. IX. 1920. a. Viljandi-Pärnu rahukogus nõudja ja kostja vahel ei tehtud asja sisu kohta otsust. Nõue võib poolte vahel asja lõpetamise puhul kohtus väga mitmesugustel põhjustel läbivaatamata jääda (Ts. Kp. S. § 584, 571, 690, 718 p. 2 ja t.). Viimaks võib nõudja ise ehk tema volinik end nõudest lahti ütelda ja asja äralõpetamist paluda. Kõigil neil kordadel ei ole asjas tüliküsimust lahendavat lõpulikku otsust olemas, mis asja uuesti alustamist ja otsustamist takistaks. Vene endiste kohtute tegeluses tunnistati asi niisugusel korral siis alles lõpulikult otsustatuks, kui kostja nõudja poolt avaldatud asja äralõpetamise palvele vastu vaidles ja asja jäädavalt äralõpetada palus, ning kohus seda omas resolutsioonis ka määras. Muidu jäi nõudjal võimalus oma nõudega uuesti esineda. Riigikohtul ei ole põhjust sellest Vene kohtute tegeluses väljakujunenud põhimõttest kõrvale kalduda. Praeguses asjas ei ole selle üle otsust mitte tehtud, kellele peale kahe pärija kinnitamist ülejääv $\frac{1}{3}$ osa August Jürgens'i pärandusvarast peab saama. Ei ole ka kohtuotsust, mis Alma Martinson'i nõude oleks tagasi lükanud ehk jäädavalt lõpetanud. Asja

Viljandi-Pärnu rahukogu otsusega 4. IX. 1920. a. lõpulikult otsustatuks lugedes on kohtupalat oluliselt rikkunud Ts. Kp. S. § 339 ja 895, millepärast ka kohtupalati otsus seadusjõusse ei või jääda ja tühistada tuleb (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 450 — 1925. a.).

Läbikäigu teede ennistamine raudtee piirkonnas.

Valga esimese jaosk. rahukohtuniku poole pööras Jaan Subert nõude palvega, milles seletas, et tema talu juurest läheb tee umbes 50 sammu pikkuses kitsarööplise raudtee maad pidi kuni raudtee ülesõidu kohani. Seda teed olevat tema käimiseks ja sõitmiseks tarvitanud raudtee ehitamise ajast alates kuni 9. juulini 1923. a., kus raudtee poolt teele traataed ette tõmmati. Jaan Subert palus rikutud tee tarvitamist jalule seada ja teele ette tõmmatud traattõkked kõrvaldada. — Rahukohtunik rahuldab Jaan Subert'i nõude. Tartu-Võru rahukogu kinnitas rahukohtuniku otsuse. Omas kassatsiooni kaebuses palub kostja, riigi raudteede valitsuse volinik rahukogu otsust tühistada järgmistel põhjustel: 1) et Balti tsiviilõiguse § 592 ja 594 ning teede seaduse § 523 põhjal raudtee maa, kui üldise kasutamise objekt, seisab väljaspool tsiviilvaldamist (изъято изъ гражданского оборота); 2) et raudtee administratsiooni korralduse üle tee kinnipanemise suhtes ei ole lubatud kaevata tsiviilkohtus, vaid ainult ülemuse ees administratiivses korras Ts. Kp. S. § 1. märkus 1. kohaselt. — Asja ettekannet ärakuulanud olles leiab riigikohus, et Balti tsiviilõiguse § 592. ja 594. üldtarvituseks määratud varandusi üles loevad, kuna raudtee sead. § 138 lausub, et raudtee ühes kõikide tema päraltolemistega on lahutamata kinnisvara; raudteelt väljamõistetud nõudmisi ei või pöörata nende kuuluvate ainete ega nende kassades olevate rahaliste kapitalide peale. Sellest

ei järgne aga veel mitte, et raudtee maa-ala suhtes, temale võõrandatud maa vöös, ei maksa Balti tsiviilõiguse § 1118—1126 ettenähtud võõra maa peal asuvate teede tarvitamise kohta käivad määrused ning et raudteel oleks õigus sarnaste teede sulgumist toime panna oma äranägemise järele. Ümberpöörduvalt, raudtee seaduse § 165. näeb otse ette, et võõrandatud vöös võivad asuda igasugused teed, küla- ja põlluteed, ning kohustab raudteed teatavatel tingimustel ehitama raudtee liinist ülesõidu kohte seal, kus need teed ulatuvad selle liinini. Teede seaduse § 806 (end. § 523) põhjal on riigis olevate teede tarvitamine kõikidele ja igale ühele vaba; sama seaduse § 924 keelab ära igasuguste teede üleskaevamist, kinnipanemist, üleskündmist ehk muul viisil rikkumist või kitsendamist, mispärast ka raudtee valitsusel ei olnud õigust raudtee maa-alal asuvat teed kinni panna. On ta aga seda omavoliliselt teinud ja sellega nõudja tee tarvitamist rikkunud, siis on nõudja õigusstatud paluma, et tema rikutud tee tarvitamine saaks ennistatud Ts. Kp. S. § 1806. p. 3 ja 1807. ettenähtud korras. Mis puutub kassaatori teisesse väitesse, siis tuleb silmas pidada, et nõude alluvus tehakse kindlaks nõude sisu põhjal. Järgneb nõude sisust, et nõude aineks on tsiviilõigusline tüli, siis tuleb nõudmist alluvaks tunnistada tsiviilkohtutele. Kostja väide, et ta nõudja õigusi rikkudes on teotsenud mitte riigivara valitsejana, vaid riigivõimu esitajana, võib põhjuseks olla, nõudmist sisuliselt tagasi lükata, mitte aga nõudmise alluvust muuta. Ainult siis, kui nõudmise sisust enesest selgub, et nõudja taotab mitte tsiviil-, vaid mõne muu õiguse tunnustamist, siis võib ja peab kohus Ts. Kp. S. § 1. ja 548. kohaselt asja omale mitte-alluvaks tunnistama ja asjatoimetuse ära lõpetama. — Käesoleval juhtumisel taotab nõudja oma tee tarvitamise ennistamist. B. Ts. Ö. § 1100 järele võivad servituudid valdamise aineks olla, kusjuures valdamise tunnusmärgiks loetakse servituudi

tarvitamise õiguse teostamist. Selle valdamise ehk tarvitamise rikkumise korral maa omaniku poolt tekib viimase ja servituudi tarvitaja vahel puht tsiviilõiguslist laadi vahekord, mille lahendamine kuulub tsiviilkohtute võimkonda (B. Ts. Ö. § 693 ja Ts. Kp. S. § 1806 p. 3 ja § 1807). Ei ole mingit kahtlust selles, et riigi kui maa omaniku vastu riigi raudtee valitsuse isikus tõstetud tee servituudi ennistamise nõue, põhjenedes tsiviilõiguslist laadi vahekorral allub Ts. Kp. S. § 1. põhjal kohtu asutustele (Tsiv. osak. toim. nr. 675 — 1925. a.).

Eesti-Vene rahulepingu põhjal Eesti vabariigi omaks saanud kivid.

Maanteede ja sisemiste veeteede valitsuse nõude asjas Otto Multeri vastu 70 000 marga suuruses rahuldas kohtupalat nõude. Selle otsuse peale andis kostja Multer'i volinik riigikohtule kassatsiooni kaebuse. Asja läbi arutades leidis riigikohus, et ühtegi põhjust ei ole kassatsiooni kaebuse rahuldamiseks: Kohtupalat on kindlaks teinud, et vaieluse all olevad kivid said kostja poolt endisele Vene valitsusele üle antud ja viimase poolt ülevõetud. Sellest järgneb B. Ts. Ö. § 800. kooskõlas, et kivid Vene riigi omanduseks üle läksid. Kohtupalat on käesoleva tüli kohta õieti kohaldanud Eesti-Vene rahulepingu p. XI (R. T. nr. 24/25 — 1920. a.), mille põhjal Eesti riigi omanduseks on üle läinud kõik Eesti vabariigi piirides asuvad endise Vene riigi varandused ja sellest järeldanud, et ka vaieluse all olevaid kive tuleb Eesti riigi omanduseks lugeda, olgugi, et tähendatud kivide eest saadav raha Vene valitsuse poolt Multer'ile tasumata oli jäänud. Tähtsusetaks tuleb lugeda kostja väidet, et kostjal oli vähemalt kivide kinnipidamise õigus, senikauaks kuni kivide hind temale tasutud polnud.

Kuigi kostjal sarnane õigus oleks olnud, siis ei järgnenud sellest veel mitte, et tema neid kive oma heaksarvamise järele võis ära võõrandada. Mis puutub kassaatori seletusesse, et rahulepinguga Vene valitsus võis loobuda oma õigustest, mitte aga oma maksukohustustest, siis seisab küsimus, kes on kohustatud kostjale ära tasuma tema käest endise Vene riigi omanduseks ülelâinud kivide hinda, väljaspool käesoleva protsessi piire. Kassaatori väidet, et mainitud kivid olid Saksa okkupatsiooni võimude omaks üle lâinud, ei või arutusele võtta, kui esmakordselt kassatsiooni kohtus ette toodud vastuvaielust, mis asja sisu kohta käib. Õigeks osutub küll kassaatori tähendus, et kohtupalat on lâbikaalumata jâtnud

lkostja vastuvaieluse, et kivid, kuigi kind juse valitsusele üleantud, pärastpoole jälle kostja omaks said, sest nad seisid mitu aastat kostja valduses, ilma et keegi nende ärele oleks pârinud. Siiski ei saa seekohtupalati minetus ehk vâaratus tema ot suse tühistamise põhjuseks olla, sest kohtupalat on kindlaks teinud, et tähendatud aja jooksul ei pidanudki kostja vaieluse all olevaid kive omaks. Ei pidanud ta neid omaks, siis ei võinud ta, vastupidi kassaatori arvamisele, neid kive tagasi omandada iganemise teel, sest omandada iganemise teel võib ainult see, kes asja kui oma omandust teatava aja jooksul on valdanud (Tsv. osak. toim. nr. 694 — 1925 a.)

JURIIDILINE AJAKIRI

„ÕIGUS“

algab 1926. aastaga seitsmendat aastakâiku.

Sisuks on endiselt juriidilised artiklid, kodu- ja väljamaa seadusandluse ülevaade, kodu- ja väljamaa kohtute tegevus; eriti pannakse rõhku Riigikohtu tegevuse käsitamise peale.

Lisana annab „Õigus“ 1925. aasta Riigikohtu otsused.

Toimetuse liikmeteks on A. Luiga, J. Lõo, R. Râgo, M. Taevere ja O. Tief.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 8 nummert. Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lhk. Tellimise hind: 450 mrk. aastas, 250 mrk. pooles aastas, üksik nr. 60 mk.

On veel saada ajakirja eelmisi aastakâike hinnaga (ühes lisaga): 1920. a. — 75 mk., 1921. a. — 300 mk., 1922. a. — 400 mk., 1923. a. — 400 mk. ja 1924. a. — 400 mk. ja 1925 a. — 450 mk.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Aia tän. nr. 35.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 35.

Tellimise hind: 450 mk. aast. (8 nummert).
Üksik number 60 mk.